

Petar Antić

POVREDE PRAVA ROMA U SRBIJI

Izdavač
Centar za prava manjina
IŠ Stručna knjiga d.p.

Za izdavača
Petar Antić
Živojin Vlahović

Recenzent
Dr Dragoljub Acković

Preveli
Dobriła Nikolić
Jovan Nikolić

Kompjuterska obrada
Jelena Vlatković

Štampa
IŠ Stručna knjiga d.p.
Lole Ribara 48, Beograd

Tiraž
500

Štampanje knjige omogućio FOND ZA OTVORENO DRUŠTVO.

**Istraživanje povreda prava Roma vršeno je uz pomoć
EVROPSKOG CENTRA ZA PRAVA ROMA.**

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

342.7(=914.99)(497.11)
323.12(=914.99)(497.11)

ANTIĆ, Petar

Povrede prava Roma u Srbiji / Petar Antić. - Beograd : Centar za prava manjina = Minority Rights Center, 2001 (Beograd : Stručna knjiga), - 66, 66 str. ; 24 cm

Nasl. str. prištampnog engleskog prevoda : Abuses of Roma Rights in Serbia / Petar Antić ; translation Jovan Nikolić, Dobriła Nikolić. - Oba teksta štampana u međusobno obrnutim smerovima. - Tiraž 500.

a) Romi - Pravni položaj - Srbija b) Prava čoveka - Kršenje - Srbija

ISBN 86-419-01-71-8

COBISS-ID 95970316

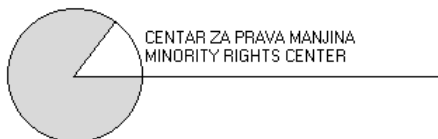

Štampa: IŠ STRUČNA KNJIGA d.p., Beograd, Lole Ribara 48 **direktor i odgovorni urednik:** ŽIVOJIN VLAHOVIĆ **telefoni:** direktor 3240-943 služba prodaje 3241-332, 3242-512, 3341-012 redakcija 3241-332, 3242-514 štamparija 3246-691 telefaks 011/3242-512

PETAR ANTIĆ

Povrede prava Roma u Srbiji

Beograd, 2001.

Sadržaj

1. Protivpravno postupanje policije prema Romima	11
1.1. Praksa - vređanje ljudskog dostojanstva i ugražavanje telesnog integriteta	11
1.1.1. Pregled relevantnih propisa	19
1.2. Iznudivanje iskaza i protivpravno lišenje slobode	22
1.2.1. Pregled relevantnih propisa	29
2. Nasilje privatnih lica prema Romima	34
2.1. Praksa - nasilje skinheda	34
2.2. Praksa - nasilje drugih privatnih lica prema Romima	40
2.3. Praksa - nasilje u školama	44
2.4. Pregled relevantnih propisa	48
3. Diskriminacija Roma	50
3.1. Praksa - diskriminacija u obrazovanju	50
3.2. Praksa - diskriminacija prilikom zapošljavanja	52
3.3. Praksa - diskriminacija na javnim mestima	54
3.4. Praksa - diskriminacija od strane privatnih lica	56
3.5. Pregled relevantnih propisa	57
4. Nalazi	61
5. Preporuke	63

POVREDE PRAVA ROMA U SRBIJI

Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u SR Jugoslaviji je registrovano 143.519 Roma. Od tog broja, 140.237 Roma živi u Republici Srbiji. Međutim, statistički podaci o broju Roma sačinjeni na osnovu popisa stanovništva ne smatraju se pouzdanim pokazateljem o stvarnom broju Roma u SRJ. Smatra se da on nije obavljen u potpuno regularnim uslovima s obzirom da su nacionalne manjine u to vreme bile pod snažnim pritiskom srpskih nacionalista. Veliki broj Roma pribegao je takozvanoj etničkoj mimikriji (izjašnjavali su se kao Srbi, Jugosloveni, Albanci, Mađari, Rumuni ili kao pripadnici nekog drugog većinskog naroda u čijem su okruženju živeli).

Veoma ugledna međunarodna organizacija za prava manjina Minority Rights Group procenjuje da danas u Srbiji i Crnoj Gori živi između 400.000 i 450.000 Roma.¹

U Jugoslaviji ne postoji zakon o nacionalnim manjinama. U Jugoslovenskom pravnom poretku Romi su etnička zajednica sa neodređenim položajem i neodređenim pravima. Ustav SRJ pominje nacionalne manjine, ali ne određuje koje se etničke zajednice smataju nacionalnim manjinama.² Ustav Srbije koji je donet 27.09.1990

---

¹ Liegeois, Jean-Pierre and Nicolae Gheorghe, *Roma/Gypsies: A European Minority*, London: Minority Rights Group 1995.

² Ustav SRJ, čl.11: Savezna Republika Jugoslavija priznaje i jamči pravo nacionalnih manjina na očuvanje, razvoj i izražavanje njihove etničke, kulturne, jezičke i druge posebnosti, kao i pravo na upotrebu nacionalnih simbola, u skladu sa međunarodnim pravom.

godine, pominje samo narode i narodnosti.³ U vreme završetka ovog izveštaja (decembar 2001. godine) Savezno ministarstvo za nacionalne i etničke manjine je pripremlilo predlog saveznog Zakona o zaštiti nacionalnih manjina. U predlogu ovog zakona nema taksativnog nabrajanja nacionalnih manjina, ali se Romi pominju kao nacionalna manjina u članu 4. koji se odnosi na afirmativnu akciju. Pripadnici nacionalnih manjina mogu izabrati nacionalne savete kao javna tela nacionalne samouprave.⁴

Nakon pobede Demokratske opozicije Srbije na izborima u septembru 2000. godine nijedan Rom se ne nalazi na političkom položaju u vladi SRJ ili vladi Srbije, iako su Romi najbrojnija nacionalna manjina u Srbiji bez Kosova. Dva Roma su uključena u rad Saveznog ministarstva, ali ni jedan od njih nema političku funkciju u ministarstvu.

Romi su ekonomski i socijalno najugroženiji deo stanovništva u Jugoslaviji. U periodu od 1991. do 2001. godine, opšta ekonomska kriza u zemlji je uticala da se socijalni položaj Roma dodatno pogorša. Ratni sukobi na području bivše Jugoslavije prouzrokovali su velike migracije Roma. Dodatan problem nastao je nakon vojne intervencije NATO-a, kada se 40 000 - 50 000 Roma sa Kosova raselilo u druge delove Jugoslavije.⁵ Preciznih podataka o broju Kosovskih Roma u Srbiji nema zato što nisu svi registrovani. Znatno broj Roma sa Kosova nema

---

³ Termin narodnost uveden je u bivšoj Jugoslaviji u skladu sa marksističkom doktrinom o jednakosti svih naroda i proklamacijom o bratstvu i jedinstvu. Cilj je bio da se izbegne naziv nacionalne manjine, koji su socijalističke vlasti pripisivale terminologiji buržoaskog društva, tumačeći ga kao uvredu nacionalnih osećanja brojčano manjeg naroda.

⁴ Romano Lil, avgust-novembar 2001, str. 9

⁵ Izveštaj UNHCR o situaciji u SRJ, Veb sajt UNHCR, Jul 2000

dokaza o državljanstvu, krštenice ili prijavu prebivališta zbog čega ne mogu da ostvare osnovna ljudska prava kao što su pravo na obrazovanje, na zdravstvenu i socijalnu zaštitu.

Razvoj nacionalizma u SR Jugoslaviji je produbio etničku distancu između romskog i neromskog stanovništva. Romi su žrtve stereotipnih predstava koje romsku populaciju prikazuju kao lenju, prljavu i sklonu prevarama.

Centar za prava manjina je u periodu između juna i decembra 2001. godine istražio nekoliko desetina incidenata u kojima su Romi žrtve diskriminacije, nasilja i protivpravnog postupanja policije. Istraženi slučajevi ukazuju da se nakon pobede Demokratske opozicije Srbije na izborima u septembru 2000. godine, položaj Roma nije promenio.

Radnici organa unutrašnjih poslova svojim postupcima u mnogim slučajevima koje je istražio CPM, pokazuju drugačiji odnos prema Romima nego prema većinskom stanovništvu. Uobičajena praksa je vređanje na rasnoj osnovi i iznuđivanje iskaza koja se zasniva na predrasudi da su Romi skloni delikventnom ponašanju.

Nakon ubistva maloletnog Dušana Jovanovića od strane pripadnika skinheds pokreta, 1997. godine, zabeležen je porast slučajeva nasilja motivisanom mržnjom prema Romima. U najvećem broju ovih incidenata počinioci su skinheds. U ovakvim slučajevima državni organi ne reaguju adekvatno, zbog čega dolazi do tragičnih posledica.

Na osnovu popisa stanovništva u Srbiji, koji je izvršen 1991. godine, registrovano je 22591 nepismenih Roma. Sa visokim obrazovanjem registrovano je samo 298 Roma.⁶ Najveći broj romske dece se nalazi u školama za decu ometenu u razvoju. Ne postoji zvanična statistika o broju romske dece u ovim školama. Zbog slabog znanja jezika i nepoznavanja kulture većinskog naroda romska deca pokazuju slabije

---

⁶ Popis stanovništva, domaćinstva, stanova i poljoprivrednih gazdinstava u 1991. godini, Publikacija Saveznog zavoda za statistiku, Knjiga 15, Beograd 1993. god.

rezultate na testovima za kategorizaciju koja nisu prilagođena njima. Na ovaj način romska deca koja nisu mentalno zaostala dospevaju u poziciju koja im smanjuje šanse za dalje školovanje i osposobljavanje za rad.

U mnogim slučajevima romska deca u trećem, četvrtom razredu napuštaju školu. Jedan od bitnih razloga napuštanja škole je njihova odbačenost od strane druge dece i nasilje. CPM je zabeležio slučajeve nasilja u školama nad romskom decom od strane ostale dece.

Na osnovu istraživanja CPM je došao do saznanja da je diskriminacija na javnim mestima poprimila ozbiljne razmere. Tokom 2000. na osnovu sprovedenih testiranja u kojoj meri je Romima omogućen pristup na različita javna mesta kao što su klubovi, diskoteke, bazeni utvrđena je diskriminacija na pet javnih mesta u Srbiji.⁷

Među nezaposlenima Romi su najbrojniji. Prema popisu stanovništva 1991. godine nezaposleno je 31.5 % Roma. Kod Srba je situacija bila mnogo povoljnija i utvrđeno je 6,8 % nezaposlenih.⁸ Najveći broj Roma se bavi prikupljanjem sekundarnih sirovina. Za Rome postoji stereotip da su predodređeni za muziku ili rad u gradskoj čistoći gde ih inače ima najviše. U pokušaju da se društveno afirmišu

---

⁷ Testiranje je u brojnim zemljama, naročito common law sistema, prihvaćeno kao validan način dokazivanja diskriminacije. U poslednje vreme, međutim, testiranje je svoju primenu našlo i u zemljama u tranziciji sa klasičnim kontinentalnim pravnim sistemima. Tako je na primer u jednoj nedavnoj odluci mađarskog suda izričito konstatovano da je testiranje adekvatan i svrsishodan način dokazivanja diskriminacije i to baš u pristupu mestima namenjenim javnoj upotrebi. (Balassagyarmati Varosi Birostag, 8.P.20.767/1999/18. szam)

U domaćem kontekstu, testiranje kao način dokazivanja diskriminacije, odnosno povrede ravnopravnosti građana, je takođe sasvim u skladu sa načelom slobodne ocene dokaza ustanovljenim članom 16 ZKP. Ovo utoliko pre što isto u suštini predstavlja prost zbir iskaza njegovih učesnika - oštećenih, svedoka i okrivljenih.

Organ koji vrši ocenu dokaza nije vezan formalnim dokaznim pravilima o tome koje uslove jedan dokaz po sadržini mora da ispuni, da bi morao odnosno mogao da bude prihvaćen, i koja količina i kakvoća dokaza mora da postoji da bi odeređena činjenica morala ili mogla da se smatra dokazanom sud nije vezan da određenu činjenicu utvrđuje određenom vrstom dokaza. (Komentar Zakona o krivičnom postupku, Prof. dr Tihomir Vasiljević i Prof. dr Momčilo Grubač, Savremena administracija, 1990, str. 19.

preko obrazovanja i zaposlenja Romi nailaze na diskriminaciju. CPM je istražio nekoliko slučajeva diskriminacije prilikom zapošljavanja.

Dokumentaciju na osnovu koje je sačinjen ovaj izveštaj čine izjave pojedinaca koji tvrde da su žrtve policijske i druge represije, diskriminacije ili nasilja, sudski spisi, kao i medicinska dokumentacija. U izveštaju se ne navode svi istraženi slučajevi, već samo oni najtipičniji i najilustrativniji.

Izveštaj opisuje položaj Roma u Srbiji bez Kosova. Povrede prava Roma na Kosovu nisu obuhvaćene ovim izveštajem.

1. Protivpravno postupanje policije prema Romima

Na osnovu sprovednog istraživanja protivpravnog postupanja policije prema Romima, Centar za prava manjina je uočio sličnost u ponašanju policajaca prema Romima. U svim slučajevima pripadnici policije primenjivali su fizičko nasilje kombinovano sa vređanjem na nacionalnoj osnovi i ponižavanjem. Podaci pokazuju da su Romi fizički zlostavljani pesničenjem, batinanjem raznim palicama i metalnim šipkama, vezivanjem za radijatore, uskraćivanjem hrane i vode.

1.1. Praksa - vređanje ljudskog dostojanstva i ugrožavanje fizičkog integriteta

Podaci koje je prikupio CPM pokazuju da su Romi često fizički i duševno zlostavljani prilikom vršenja rutinskih poslova kao što je kontrola identiteta ili odražavanje reda. Radnici organa unutrašnjih poslova Rome tretiraju kao rođene kriminalce.

Slučaj pretučenog dečaka u Novom Sadu

Oko 2 sata ujutru, 22 septembra, dečaci romske nacionalnosti, E.M. (14), M.M. (15), M.Š. (10), M.N. (13), P.B. (10) i devojčica romske nacionalnosti B.N. (10) su sakupljali stari papir u centru Novog Sada na Trgu Slobode. Kod kontejnera blizu restorana Mek Donalds

romska deca su sreli dva policajca u uniformi. Sta je usledilo dalje opisuje E.M:

Dva policajca su nas zaustavila dok smo trčali ka jednom kontejneru. Jedan od njih me je pitao kako se zovemo i šta tu radimo. Mi smo rekli da sakupljamo stari papir. Policajac je rekao da lažemo i krademo. Policajac je mene i devojčicu B.N. udario po glavi toki vokijem. Ja sam se uplašio i pobegao. Sakrio sam se iza neke kafane. Moji drugari su svi pobjegli. Policajac me je stigao ali sam ja opet uspeo da mu pobjegnem. Kada sam stigao do katedrale, policajac je izvadio pitolj, uperio u mene i rekao: Stani ili ću da pucam. Ja sam stao. On mi je prišao i krenuo da me šutira. Prišao je drugi policajac i krenuo je i on da me šutira. Pao sam na zemlju od udaraca po nogama. Jedan od njih je krenuo nogom da me šutne po licu, a ja sam postavio ruku da se zaštitim. Šutnuo me je snažno po ruci kojom sam štitio glavu. Jedan od njih je toki vokijem proveravao da li sam nešto ukrao. Kada su videli da nisam lopov, oni su mi rekli da idem kuci.

Kada je E.M. dosao kuci, njegova majka Nefija Mamutovski je videla da mu je desna ruka otečena:

Ruka E.M. je bila otečena. Odmah sam ga odvela kod doktora na Medicinskom fakultetu na Institutu za zdravstvenu zaštitu dece i omladine. Kod lekara sam rekla da ga su ga policajci tukli.

Nefija Mamutovski je slučaj prijavila policiji u Novom Sadu. Do trenutka pisanja izveštaja nije pokrenut istražni postupak protiv nepoznatih policajaca po službenoj dužnosti. Trenutno se razmatra podnošenje krivične prijave protiv nepoznatih policajaca.

Prekidanje svadbe Aškalija

U romskom naselju Veliki Rit u Novom Sadu žive Aškalije i Romi.⁹ Kada Aškalije i Romi organizuju svadbe često dolazi policija i

---

⁹ Aškalije su etnička zajednica slična Romima i od strane većine neroma shvaćena kao deo romske populacije. S obzirom da je maternji jezik Aškalija albanski, oni su dvostruko diskriminirani.

prekida ih. Cetranestog septembra, 2001. godine, je prekinuta svadba Aškaliya i tom prilikom je jedan Aškaliya pretučen. Dva policajca su došla u kafanu Princ gde se održavala svadba i zatražila da se prekine sa muzikom. Jedan od muzičara J. T. opisuje šta se dešavalo:

*Oko 17 časova, došla su dvojica policajaca i tražila gazdu. Ja sam rekao da gazda nije trenutno tu. Pitali su da li može to da se smanji, misleći na muziku. Ja sam rekao da može i da nije problem. Jedan od policajaca me je pitao kako možemo da sviramo kada je jedan od mladića na Kosovu poginuo tog dana. Ja sam rekao da ne znam za taj događaj. Onda je krenuo da mi govori kako smo preterali jer sviramo šiptarsku muziku. Rekao je: Što smo bolji sa vama, vi ste gori. Ja sam rekao da nećemo svirati sve dok ne dođe gazda. Policajac je rekao: Ako je potrebno skupićemo se mi Srbi i doći ćemo ovde da vas sve pokolje-
mo, a onda kome da bog. Ja sam se izvinjavao. On je meni rekao: Čuti, šta se praviš pametan. Nema više muzike, jer ti je jasno!. Tada se njima obratio O. G. i pitao ih je: Pa zašto da se ne svira kada je ovde svadba.. Policajac je tada njemu rekao: Šta se praviš pametan, hoćeš da ti ispraznim mozak. Drugi policajac je sve vreme ćutao. Policajac je uhvatio O.G. za majcu i krenuo da ga vodi prema policijskim kolima. O.G. je vikao: Nemojte, molim vas. Dok ga je vodio, prolazio je pokraj vrata sa staklom. Policajac je gurnuo glavu O.G. na staklo od tih vrata i razbio staklo njegovom glavom. O.G. je pao na zemlju od udaraca a na glavi je imao posekotine. Policajac ga je šutnuo dva tri puta i otišao sa svojim kolegom.*

U izjavi za Centar za prava manjina O. G. navodi:

Dva policajca su došla i tražila da prestane muzika. Ja sam rekao policajcu da je svadba i da je normalno da se svira na svadbi. Policajac me je uhvatio za majcu i krenuo da me vuče ka kolima. Gurnuo mi je glavu ka staklu na vratima i razbio je staklo mojom glavom. Lice mi je bilo rasečeno od stakla i pao sam na zemlju. Dok sam ležao na zemlji, policajac me je šutnuo nekoliko puta. Nakon toga su policajci otšli.

Neću da podnesem prijavu. Ne želim da imam kontakta sa policijom. Mogu da me uhvate ponovo i da me prebiju.

Slučaj Ljubomira Jovanovića

Oko 16 časova, 10. novembra 1999. godine, dva policajca su zalupala na vrata kuće porodice Jovanović u Kragujevcu. Kada je Ljubomir Jovanović otvorio, saznao je da policajci traže njegovog sina Dejana. Kada je Jovanović rekao da ne zna gde se nalazi Dejan, policajci su mu opsovali majku cigansku. Šta je dalje usledilo u dvorištu kuće u kojoj su takođe bili prisutni rođaci oštećenog, Snežana Jovanović, Saša Jovanović i Mila Stanković, Ljubomir Jovanović opisuje sledećim rečima:

Policajac me je udario pesnicom po glavi, kod levog uveta. Pao sam od udara na zemlju. Tražili su da priznam gde se nalazi Dejan. Uхватili su me za ruke i vukli prema kolima. Uvukli su me u kola. Policajci su me u kolima udarali pesnicama po glavi i šamarali. Odveli su me u SUP Kragujevac, u ulici Svetozara Markovića. Dok sam ulazio u stanicu, jedan od njih me je šutnuo u desnu nogu, od čega sam zadobio ranu.

Supruga Ljubomira Jovanovića, Snežana Jovanović navodi sledeće:

Policajci su pitali Ljubomira gde je naš sin Dejan Jovanović. Ljubomir je rekao da ne zna gde je. Jedan od policajca je rekao njemu: Kako kažeš ne znaš, majku ti jebem u pičku cigansku i udario ga je pesnicom po glavi. On je pao. Vukli su ga prema kolima i odveli su ga.

U stanici su Jovanovića zadržali oko pola sata i kada su se uverili da Jovanović zaista ne zna gde mu se sin nalazi, policajci su ga bez ikakvog objašnjenja ili pismenog rešenja pustili. Policajci se nisu obazirali na to što je Jovanović imao povrede od batinanja. Jovanović je nakon izlaska iz stanice policije otišao u bolnicu, gde mu je izdato uverenje o lakim telesnim povredama.

Jovanović je uz pomoć Fonda za humanitarno pravo (FHP) podneo krivičnu prijavu protiv NN ovlašćenih službenih lica, radnika MUP-

a Kragujevac, za krivično delo iznuđivanja iskaza iz čl.65 KZ RS i kirivično delo lake telesne povrede iz čl. 54 st.2 KZ RS. Opštinsko javno tužilaštvo je 10. maja, 2000. godine, rešenjem odbacilo krivičnu prijavu. Tužilaštvo je obavestilo FHP da je utvrđeno da su NN lica protiv kojih je pokrenuta krivična prijava radnici SUP Kragujevac Rajović Oliver i Borovičanin Žarko. FHP je 12. aprila, 2000. godine podneo optužni predlog Opštinskom sudu Kragujevca protiv počinioca. Do sada nije održan glavni pretres u Opštinskom sudu Kragujevca.

Slučaj policijske represije u romskom naselju Antena

Drastičan slučaj nasilja od strane policije prema Romima se dogodio u Beogradu prilikom rušenja naselja Antena. U naselju je živelo 126 ljudi. Naselje je nastalo sedamdesetih godina, ali većinu stanovnika ovog naselja čine raseljena lica sa Kosova koja su došla tokom 1999. godine. Stanovnici ovog naselja su 6. juna 2000. godine, od Opštine Novi Beograd, u kojoj je na vlasti bila Socijalistička partija Srbije, dobili rešenje o rušenju kuća i nalog da se isele, jer se njihovo naselje nalazi na državnom zemljištu. Celo romsko naselje Antena, odlukom Opštine Novi Beograd srušeno je 8. juna oko 10 časova, uz brutalnu intervenciju policije. Njihova molba da im se dozvoli više vremena za iseljenje odbijena je bez obrazloženja. Prilikom rušenja kuća buldožerima su uništavani i nameštaj, kućni aparati, a oštećeno je i nekoliko automobila.

U naselje su, pre početka rušenja kuća, upale dve grupe od po desetak policajaca, u uniformama i u civilu. Grupa policajaca u uniformi je počela prvo da vređa Rome po nacionalnoj osnovi, a policajci u civilu su šutirali, udarali pesnicama i šamarali prisutne Rome.

Jedan od stanovnika romskog naselja Antena Bekim Mujoli opisuje događaj na sledeći način:

Dana 08.06. u 10 ujutru došla je ekipa milicije. Komandir milicije Bulatović je došao sa svojom ekipom. Bilo ih je deseterica u uniformi. Policajci u uniformi nas nisu napali. Neko od njih je govorio: Cigani, nemate pravo da živite na ovom državnom mestu. Onda su pozvali ekipu u civilu koja je došla u 10:40. Bilo ih je otprilike preko desetoro. Kombijem su krenuli da nas pregaze. Nikog nisu tada povredili. Kada su izašli iz kombija prišli su mi i stavili lisice. Počeli su da me udaraju pesnicama po leđima, glavi i licu. Šutirali se me po nogama. Dok su me tukli psovali su mi majku cigansku i šiptarsku. Vozač je imao belo odelo. Gurnuli su me u kombi. Držali su me sat vremena u kombiju dok su rušili kuće, a nakon toga su me odveli u policijsku stanicu na Bežanjskoj kosi. Tamo su me zadržali do 13 časova.

Među žrtvama policijskoj nasilja bio je i dvanaestogišnji Ivan Stevanović:

Jedan policijski kombi je ušao u naselje velikom brzinom. Ja sam bežao da me ne zgaze. Iz kombija je izašlo šestoro ljudi, a jedan od njih me je udario rukom po glavi. Dok sam bežao od njega, igračka mi je ispala iz ruku. Kada sam se sagao da je podignem, policajac me je šutnuo po leđima.

Fahri Osmani, koji je bio prisutan, opisuje šta se dešavalo:

Jedan od službenih lica u civilu je udario Besima Osmanija. Udario ga je pesnicom po levoj ruci a Besim je za to vreme imao u desnoj ruci dete od tri godine. Besim je samo rekao: Čoveče, zašto me udaraš iako vidiš da dete držim u rukama. Ja sam prišao mom bratu Besimu i rekao mu da beži. Tog trenutka isti čovek koji je udario mog brata je šutnuo mene u desnu nogu tako jako da nisam mogao da se pokrećem. Tog trenutka isti je hteo da udari moju ženu Osami Hatu po leđima, a ona je inače trudnica u 4 mesecu. Iseni Iseni je molio da ne udaraju trudnicu pa je umesto nje udario Iseni Isenija. Isenija je udario rukom po leđima i šutnuo ga po nogama. Tad smo svi bežali. Ja sam hteo da vadim svoje stvari iz kuće. Neke stvari sam uspeo da iznesem ispred kuće ali je bager prešao preko tih stvari iako sam molio da ne diraju moje stvari jer sam ih izneo napolje. Samo nekoliko ljudi u naselju nisu dobili ni jedan šamar od policajaca.

Slučaj Tomislava Petrovića

Oko dva ujutru, 14. septembra, 2000. godine, u Malom Idošu Tomislav Petrović se vraćao kući iz biljar kluba. Ispred svoje kuće zatekao je policijska kola u kojem su bila dvojica policajaca u uniformi:

Pretpostavljao sam da će tražiti da govore sa mnom, s obzirom da oni tako rade sa nama Romima. U kolima je bilo dva policajca. Pitali su me gde sam bio. Ja sam im odgovorio da sam bio u biljar klubu. Oni su me pitali gde živi Lakatoš Šandor. Lakatoš je moj komšija. Tražili su od mene da ga ja probudim. Ja sam rekao da je dva sata ujutru i da ne želim

da idem u to vreme kod nikoga. Policajac koji je sedeo u kolima me je pozvao da mu pridem. Kako sam se sagao, on me je udario baterijskom lampom pored desne slepočnice. Krv je počela da mi curi na sve strane. Izašao je iz auta, udario mi šamar i rekao: Jebem ti majku cigansku naučiću te ja reda. Krenuo je da vadi palicu, ali kad je video da mi curi krv nije me udario. Onda mi je rekao: Hajde sada mi pokaži gde zivi Lakatoš. Ja sam im pokazao, ali nisam ušao. Rekli su mi: Hajde marš u svoju kuću, naučiću ja cigane reda.

Tomislav Petrović je tada ušao u kuću u kojoj se nalazila njegova supruga Agneš Lakatoš:

Ušao je sav krvav. Desno oko mu je bilo pvređeno. Rekao mi je da ga je tukao policajac ispred kuće. Tog dana sam sa njim otišla u Sombor kod lekara.

Slučaj Branka Kostića

Branko Kostić je dana 25.02.1998. godine, prodavao cigarete na pijaci Crveni barjak u Kragujevcu. Prišao mu je radnik MUP-a, Radomir Veličković u civilnom odelu i tražio ličnu kartu. Branko Kostić nije imao kod sebe ličnu kartu, jer je zaboravio da je ponese. Radomir Veličković je prvo na veoma grub način pretresao Kostića, a zatim bez ikakvog razloga i da ga udara. Incidentu su prisustvovali Zoran Simić, Zlatko Načić i Gojko Janković. Branko Kostić opisuje događaj na sledeći način:

Radnik MUP-a, je gurao ruke u moje džepove tražeći ličnu kartu. Nekoliko puta me je ošamario i jako me stegao za ruku. Udarao me je pesnicom po bubrezima. Zoran Simić koji je bio prisutan, je pitao radnika MUP-a, zašto me maltretira, na šta mu je policajac rekao da ćuti i da nije ništa njega pitao. Psovao mi je majku cigansku.

Zoran Simić opisuje događaj sledećim rečima:

Ne poznati čovek je Branku gurao ruke u džepove. Ja sam prišao tom gospodinu i pitao ga zašto maltretira Branka. On mi je rekao: Tebe to ne zanima, gledaj svoja posla. Ne poznati čovek je nastavio da udara

Branka po glavi. Udarao ga je pesnicom po bubrezima, šutirao nogom po telu i vukao ga ka policijskoj stanici. Pozvao sam policajce koji su bili dežurni na pijaci.

Kostić je pobeo prema dežurnim policajcima Ljubi i Sariću na pijaci i tražio pomoć. Rekao je policajcima da želi da prijavi maltretiranje od strane njihovog kolege Radomira Veličkovića. Međutim, oni su mu rekli da treba da oprostí policajcu Radomiru.

Branko Kostić je odmah nakon incidenta otišao kod lekara koji je konstatovao kontuziju glave. Kostić je 31. marta.1998. godine podneo krivičnu prijavu Opštinskom javnom tužilaštvu u Kragujevcu za krivično delo zlostave u službi predviđeno čl. 66 KZ RS.

Opštinsko javno tužilaštvo je 13. decembra 1999. godine, podnelo optužni predlog protiv okrivljenog Veličković Radovana zbog izvršenja krivičnog delo zlostave u službi. 16. marta 2001. godine, Opštinski sud u Kragujevcu oglosio je krivim policajca Radovana Veličkovića za krivično delo zlostave u službi i osudio ga na kaznu zatvora od tri meseca, uslovno na godinu dana.

Slučaj Ratka Mitrovića

U Beogradu, u ulici Narodnog Fronta, 30. januara 2000. godine, dvojica policajaca su legitimisala Ratka Mitrovića, koji je bio u društvu Ljubice Đorđević i Ane Ivanović. Ratka Mitrovića su tom prilikom tukli i vređali na rasnoj osnovi:

Ja sam imao ličnu kartu i dao im na uvid. Jedan od policajaca mi je rekao da ja dilujem i počeo da me šutira nogom i da me udara palicom po leđima. Rekao je: Ti si samo jedan ciganin. Tražio je da jedem sneg. Jedan od policajca je rekao: Ovo je opština Stari Grad i ne možeš da se šetaš gde ti hoćeš. Psovali su mi majku cigansku. Tako su me 15 minuta tukli i vređali.

Ljubica Đorđević na sledeći način opisuje šta se dešavalo:

Policajci su počeli da biju Ratka. Udarali su ga pesnicama u grudi i palicama po vratu i leđima. Vređali su ga. Psovali su mu majku cigansku. Rekli su mu da se u Starom Gradu ne može šetati kada on to hoće.

Ratko Mitrović zbog straha od odmazde nije želeo da podnosi krivičnu prijavu protiv radnika SUP-a.

1.1.1. Pregled relevantnih propisa

a. Ustavne odredbe

Ustav SRJ, čl.22. jamči nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta čoveka, njegove privatnosti i ličnih prava, kao i dostojanstvo i sigurnost čoveka. Ovim članom Ustava SRJ je utvrđena opšta zabrana mučenja i sličnih postupaka, tj. obaveza poštovanja nepovredivosti fizičkog i psihičkog integriteta. Čl. 25. Ustava SRJ zabranjuje i kažnjava svako nasilje nad licem koje je lišeno slobode, svako iznuđivanje priznanja i izjava i podvrgavanje lica mučenju, ponižavajućem kažnjavanju i postupanju. Međutim, u čl. 25. izostaje zabrana sivrepnih ili nehumanih postupaka i kazni koja je predviđena u članu 7. PGP. Ustav Republike Srbije, (RS) čl.26, jamči poštovanje ljudske ličnosti i dostojanstva i zabranjuje mučenje, ponižavajuće kažnjavanje ili postupanje. Član 18. Ustava RS takođe propisuje da je ljudsko dostojanstvo čoveka nepovredivo.

Ustavom RS. (čl.25.stav 1), je predviđena dužnost Republike Srbije da naknadi materijalnu i nematerijalnu štetu koju je nezakonitim i nepravilnim radom nanelo službeno lice ili državni organ, ili organizacija koja vrši javna ovlašćenja.

b. Krivičnopravni propisi

b.a. Krivično delo zlostave u službi čl. 66 KZ RS

Radnja izvršenja krivičnog dela zlostave u službi je zlostavljanje, uvreda, ili postupanje na način kojim se vređa ljudsko dostojanstvo drugog lica. Izvršilac ovog dela može biti samo službeno lice. Za ovo krivično delo propisana je kazna zatvora od 3 meseca do 3 godine.

Uvreda je svaki postupak kojim se omalovažava čast nekog lica. Pod zlostavljanjem se podrazumeva nanošenje psihičkog ili fizičkog bola manjeg intenziteta i to pod uslovom da sve to nema za posledicu makar i laku telesnu povredu. Ako je službeno lice, pored toga što je zlostavljao izvesno lice, istom nanelo lake ili teške telesne povrede, postojaće pored krivičnog dela zlostave u službi i krivično delo lake ili teške telesne povrede.

b.b. Krivična dela lake i teške telesne povrede
čl. 54 KZ RS i čl. 55 KZ RS

Krivična dela lake i teške telesne povrede predviđene su čl. 54. i 55. Krivičnog zakona Republike Srbije. Oba krivična dela su svrstana u grupu krivičnih dela protiv života i tela. Radnja izvršenja krivičnog dela lake telesne povrede sastoji se u lakom narušavanju telesnog integriteta odnosno zdravlja. Postoje dva oblika ovog krivičnog dela: obična laka telesna povreda i opasna laka telesna povreda. Opasna laka telesna povreda postoji kada je laka telesna povreda nanescena oružjem, opasnim oruđem ili drugim sredstvom podobnim da se telo teško povredi ili zdravlje teško naruši.

Radnja izvršenja krivičnog dela teške telesne povrede sastoji se u težem narušavanju telesnog integriteta odnosno zdravlja. Obzirom na ovakvo zakonsko određenje krivičnih dela lake i teške telesne povrede njihovu razliku precizno je utvrdila sudska praksa.

---

¹⁰ Jugoslavija je Pakt o građanskim i političkim pravima potpisala, ratifikovala, a potom i objavila u Službenom listu SFRJ (Međunarodni ugovori) broj 7 iz 1971. godine.

¹¹ Komitet protiv torutre se sastoji od deset eksperata koji imaju visoki morali ugled i koji su priznati stručnjaci iz oblasti ljudskih prava. Te stručnjake biraju države članice. Države potpisnice podnose, preko generalnog sekretara OUN, izveštaje Komitetu o merama koje su preduzele da bi ostvarile obaveze proistekle iz ove Konvencije, i to u roku od jedne godine od dana kad ova Konvencija stupi na snagu za svaku od njih. Komitet može dati svoje komentare u vezi sa izveštajima koje šalju države potpisnice. Komitet podnosi državama potpisnicima i Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija godišnji izveštaj o svojim aktivnostima u vezi s primenom ove Konvencije. Zainteresovane države ili pojedinci mogu Komitetu protiv torture podneti saopštenja u kojima se tvrdi da neka država ne ispunjava obaveze proistekle iz ove Konvencije. Nakon preispitivanja saopštenja, Komitet zainteresovanoj državi ili pojedincu saopštava svoje konstatacije.

U slučajevima koji su obuhvaćeni ovim izveštajem, krivične prijave su podnošene zbog krivičnog dela opasne lake telesne povrede i krivičnog dela obične teške telesne povrede. Za običnu laku telesnu povredu propisana je kazna zatvora do jedne godine a za opasnu laku telesnu povredu do tri godine zatvora. Za krivično delo obične teške telesne povrede propisana je kazna zatvora od šest meseci do pet godina.

c. Građanskopravni propisi

Naknada nematerijalne štete, čl.200. ZOO

Zakon o obligacionim odnosima, čl 200. propisuje novčanu naknadu nematerijalne štete kao poseban vid materijalne satisfakcije za pretrpljene fizičke ili duševne bolove. Član 200. ZOO, stav1:

Za pretrpljene fizičke bolove, za pretrpljene duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti, smrti bliskog lica kao i za strah sud će, ako nađe da okolnosti slučaja, a naročito jačina bolova i straha i njihovo trajanje to opravdava, dosuditi pravičnu novčanu naknadu, nezavisno od naknade materijalne štete kao i u njenom odsustvu.

d. Međunarodni standardi

Kako je članom 16. stavom 2 Ustava SRJ predviđeno da su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori sastavni deo unutrašnjeg pravnog poretka Jugoslavije, odredbe Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima se nesumnjivo pojavljuju kao relevantni pozitivnopravni propisi.¹⁰

---

¹⁰ Ujedinjene nacije su 17. decembra 1979 godine usvojile Kodeks ponašanja lica odgovornih za primenu zakona rezolucijom 34/169. Navedeni kodeks ima deklarativnu prirodu, odnosno nije obavezujuć međunarodni dokument za države članice UN, ali se očekuje poštovanje kodeksa od strane država članica UN.

Opisane slučajeve karakteriše povreda čl. 7. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (PGP) kojim se zabranjuje mučenje, svirepo, nečovečno, ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje. Pored zabrane mučenja koja je predviđena čl.7. PGP, Jugoslaviju obavezuje i čl.2. Konvencije UN protiv mučenja i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih kazni ili postupaka (Konvencija protiv mučenja) koju je SRJ ratifikovala. Prilikom ratifikacije priznata je i nadležnost Komiteta protiv mučenja u odnosu na prijem međudržavnih, ili individualnih predstavki.¹¹

Nakon razmatranja izveštaja vlade SRJ, Komitet je 16. novembra, 1998. godine, u svom saopštenju kostatovao da u Jugoslovenskom krivičnom pravu, tortura nije inkriminisana kao specifično krivično delo u skladu sa definicijom iz čl. 1 Konvencije protiv mučenja. Napomenuo je da član 4. ove konvencije, obavezuje države potpisnice konvencije, da svi akti torture smatraju prestupima po njihovom krivičnom pravu.

Kodeks ponašanja lica odgovornih za primenu zakona u čl.2 propisuje da lica odgovorna za primenu zakona moraju poštovati i štiti ti ljudsko dostojanstvo i zaštititi osnovna prava svakog lica.¹²

1.2. Praksa - iznuđivanje iskaza i protivpravno lišenje slobode

Podaci o protivpravnom postupanju službenih lica prema Romima govore da je iznuđivanje iskaza metod rada koji se često koristi. Najčešće se cilju iznuđivanja iskaza vrši i protivpravno lišenje slobode. U ovim slučajevima službena lica pribegavaju i raznim metodima mučenja. Kao i u prethodnoj grupi slučajeva, Romi se vređaju na rasnoj osnovi.

Iznuđivanje iskaza Saše Markovića

Saša Marković je tokom novembra, 2000. godine, bio u poseti kod majke Miljane Lazarević koja živi u Barajevu. Dok je bio u gostima kod majke, od brata Nenada Jovanovića je saznao da je Milomir Jovanović ukrao piliće od komšije. Milomir Jovanović je očuh Saše Markovića i sprske je nacionalnosti. Trećeg novembra, 2000. godine, dok je Saša Marković cepao drva ispred kuće svoje majke, došla su trojica policaja-

ca. Policajci su tražili da razgovaraju sa očuhom Saše Markovića. Sta je dalje usledilo opisuje Saša Marković:

Izašao je moj očuh Milomir Jovanović da razgovara sa njima. Bila su trojica policajaca, od kojih dvojica u uniformi i jedan u civilu. Jedan od njih mi je rekao da pridem. Pitao me je odakle sam ja, a ja sam rekao da sam iz Mladenovca. On je pitao šta ću ja ovde. Moja majka je tada rekla da sam joj sin i da sam joj došao u goste. Čovek je tražio moju ličnu kartu ali sam mu dao moju vojnu knjižicu pošto nisam imao kod sebe ličnu kartu. On je uzeo i rekao da pođem sa njima na neku proveru.

Odveli su me u stanicu policije Barajevo. Policajac u uniformi mi je rekao da će me u stanici prebiti. Ja sam ćutao. Vređao me je sve vreme. U policijskoj stanici smo ušli u neku kancelariju. U kancelariju je ušao čovek u uniformi koji je razgovara do tada samnom i čovek u civilu. Čim sam ušao, stao sam uz neki orman. Policajac u uniformi mi je rekao: Sada pričaj, nemoj da se praviš lud pizda ti materina ciganska. Udario me je pendrekom po levoj ruci i rekao: Što si ukrao piliće i luk. Ja sam rekao da ne znam i da treba da idu kod mog očuha da ga pitaju i da će im sve on ispričati. Opet me je udario pendrekom po glavi, rukama, nogama. Savio me je dole rukom i udario pendrekom po leđima, glavi, rukama i nogama. Sve vreme mi je psovao majku cigansku: Vi cigani samo kradete, sad ću ja da te opametim. Dok su me tukli ušla je u prostoriju neka devojkica. Ona se smejala. Policajac je rekao da kada me ona uhvati da me bije videću ta su batine. Ona se smejala i rekla: Vidi kako cigan može da izdrži ovolike batine, verovatno ih često dobija.

Čovek u civilu mi je rekao: Što si ukrao motornu testeru. Pomenuo je da je krađa bila u nekom selo kojeg se sada ne sećam i udario mi je pet šamara. Ja sam govorio da ne znam ništa.

Policajac u uniformi je uzeo drvenu bezbol palicu od pola metra i rekao: Sad ćeš ti da vidiš, pričaj!..Ja sam ponovo rekao da ništa ne znam i da sam stigao juče u Barajevo. Rekao mi je da lažem. Puštali su me da se umivam pa su nastavljali. Tako su me maltretirali do 14 časova. Prekinuli su kada sam rekao da mi je brat Nenad Jovanović rekao da je

moj očuh Milomir Jovanović ukrao piliće i luk. Tada su pozvali mog očuha Molomira Jovanovića. Očuh Milomir je došao i čim me je video priznao je svoju krivicu. Policajci su rekli da idemo kući. Meni je policajac u uniformi rekao da nikome ne pričam o ovome. Oko 14 časova smo izašli.

Nakon izlaska iz stanice policije, Saša Marković se otišao kod majke Miljane Lazarević. Ona ga je odmah odvela u Dom Zdravlja u Mladenovcu i kod fotografa da fotografiše povrede da bi imali dokazni materijal za podnošenje krivične prijave protiv policajaca. Centar za prava manjina je 10. decembra, 2001. godine podneo krivičnu prijavu protiv trojice policajaca za krivično delo iznuđivanja iskaza, lakih telesnih povreda i zlostave u službi.

Slučaj Dejana Mitrovića

Dejan Mitrović se 25. marta 1999. godine oko dva časa ujutru, uputio ka prodavnici u ulici Grčića Milenka, u Beogradu da kupi hleb. Policijska patrola koja je naišla je privela Dejana Mitrovića:

Pitali su me da li kradem i čime se bavim. Ja sam rekao da ne kradem, već da prodajem na pijaci. Oni su mi rekli da lažem i da treba da priznam da sam krao. Rekli su: Pričaj šta si krao, majku ti jebem cigansku. Ja sam rekao da mogu da provere kod mene kući. Oni su me povelili na mesta na kojima je izvršena krađa te noći.

Prvo su me doveli do nekog kioska u ulici Maksima Gorkog, koji je obijen. Tu su me izveli iz kola. Šamarali su me i tražili da priznam da sam krao. Rekao sam da nisam, a oni su me odveli kolima u Južni Bulevar ispred obijenog butika. Tu su me izveli iz kola i tražili da priznam da sam krao. Jedan od njih je govorio: Pričaj majku ti jebem cigansku, pričaj šta si sve uradio, šta si sve pokrao i obio.

Te večeri policajci su Dejana Mitrovića vodili po gradu do četiri časova ujutru maltretirajući ga i tražeći da prizna šta je pokrao. Nakon nekoliko sati vratili su Dejana Mitrovića kući u kojoj je bio njegov otac Vlada Simić. Jedan od policajaca je tom prilikom rekao Dejanu Mitroviću: *Nemoj više noću da kupuješ hleb, vidiš šta te je snašlo.*

Policajci su tada razgovarali sa Dejanovim ocem, Vladom Simićem.

Pitali su me gde se nalazi Dejan i da li je bio u skloništu, pošto je tada bilo NATO bombardovanje. Ja sam mu odgovorio da je otišao da kupi hleb. Policajac je rekao: Dejan je u kolima, gde ga šaljete da kupi hleb u 2 sata ujutru. Imali smo mali razgovor sa njim. Policajac je rekao da je tukao Dejana i da je Dejan tvrdoglav.

Dejan Mitrović nije želeo da podnosi krivičnu prijavu protiv radnika MUP-a plašeći se odmazde.

Slučaj Saše Mustafića

Sašu Mustafića su trećeg avgusta, 2000. godine, oko 12 časova u ulici Lješkoj u Beogradu, napala četvorica policajaca u civilu, udarajući ga pesnicama po leđima i stomaku. Stavili su mu lisice i priveli u OUP Čukarica. U prostorijama OUP-a, Mustafić je saznao da su ga priveli zbog neke krađe. Do tada Mustafić nikada nije bio privođen. Zahtevali su da prizna da je obio neki stan i da je ukrao torbicu:

Pitali su me ko je razvalio neki stan. Jedan od njih je rekao: Ajde priznaj mi šta si krao i krenuli su da me biju. Jedan je krenuo pesnicama da me udara po rebrima i stomaku. Psovali su mi majku cigansku. Kada sam rekao da ne znam za taj stan, onda su rekli: Dobro nije to važno, već ti nama kaži gde je torbica. Govorio je o nekoj torbici koja je nestala iz trafike suncokret u Lješkoj ulici. Rekao sam da ne znam ništa o torbici. Jedan od njih je rekao: Nemoj da lažeš, pička ti materina ciganska. Vi cigani uvek tako lažete i kunete se u decu. Cigani uvek krađu. Tada je drugi policajac počeo da me udara pendrekom po rukama, bubrezima i po glavi. Jedan od policajaca je rekao: Šta se pravi lud, neće da prizna. Daj onu šiptarsku zastavu da ga bijem sa apetitom. Pitali su me da li sam obrezan. Rekao sam da nisam. Onda je jedan policajac rekao: Hajde skini se da te obrezujem i uzeo je klešta i nož. Međutim tada je zazvonio telefon i izašao je.

Nakon pet sati torture, u 17 časova, Mustafić Saša je pušten iz prostorija OUP-a Čukarica. Nedugo zatim, 7. avgusta u 8 časova, dva radnika OUP-a Čukarica, su došla u dom Mustafića i privela Sašu i njegovu suprugu Demiru Gezvuru. Tada se u kući nalazio i Branko Mustafić, otac Saše Mustafića. U prostorijama OUP-a, četvorica policajaca su Demiru Gezvuru i Sašu Mustafića primoravali da priznaju krađu torbice. Sašu Mustafića su udarali pendrekom po rukama:

---

¹³ SRJ je potpisnik Konvencije UN protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih kazni i postupaka, te da je u skladu sa čl. 16 st. 2 Ustava SRJ ista postala deo unutrašnjeg pravnog poretka.

Tražili su da priznam odakle mi 20 maraka. Ja sam rekao da je to moja zarada sa buvljaka. Rekao je: zašto lažeš, kada je tvoja žena rekla da si ukrao torbicu sa 120 maraka i nekim dokumentima.

Radnici OUP-a su primoravali pretnjama trudnu Demiru Geziviru da prizna gde se nalazi torbica:

Ja sam plakala i rekla da ne znam gde je ta torbica. Pitali su me gde sam bacila torbicu. Sad ćemo da te bijemo, za 15 minuta ćeš pobaciti to dete. Rekli su: Nemoj da vadimo pendrek da te bijemo, bolje priznaj. Jedan od policajaca mi je rekao: Hoćeš da mi pojedješ jaja. Jedan je rekao: Dokle ćemo da se gledamo. Ko ti se sviđa od nas. Ja sam ćutala. Kaži kako si ukrala torbicu. Rekli su da sklonim ruke sa stomaka. Jedan od njih je izvadio pendrek iz fioke. Rekli su: Sada ćeš gledati kako bijemo tvog supruga. Tada je naišao Saša. Odveli su me ponovo u samicu. Nakon pola sata ponovo su me vratili u prostoriju u kojoj je bio i Saša. Pred Sašom su me ponovo pitali za torbicu, nakon čega su nas pustili.

Demira Gezvira i Saša Mustafić su pušteni na slobodu oko 14 časova.

Fond za humanitarno pravo je trećeg januara, 2001. godine, podneo krivičnu prijavu u ime oštećenog Saše Mustafića za krivično delo zlostave u službi iz čl. 66 KZ RS, krivično delo lakih telesnih povreda iz čl.54. st.2 KZ RS i krivično delo iznuđivanja iskaza čl.65 KZ RS.

Batiranje metalnom šipkom

Dragan Dimitrijević je dana 27. oktobra 1999. godine, sa rođacima slavio verski praznik sveta Petku u svojoj kući u Kragujevcu. Oko 12 časova, došla su dva radnika SUP-a, Kragujevac u dom Dimitrijevića i privela Dragana Dimitrijevića. U prostorijama SUP-a Kragujevac, radnici SUP-a su od Dimitrijevića zahtevali da prizna krivično delo koje nije učinio. Dragan Dimitrijević opisuje sledećim rečima šta se dešavalo:

Odveli su me u SUP u ulici Svetozara Markovića. Vezali su me za radijator i udarali prvo pendrekom po leđima i rukama. Tražili su da

priznam da sam krao. Njih nekoliko me je tuklo u stanici policije. Policajac Mića Crnogorac je rekao da prestanu da me biju, ali ga nisu slušali. Njegov kolega je uzeo metalnu šipku i udario me po leđima i rukama. Odvezali su me sa radijatora i vezali za biciklu. Kada su me vezali za biciklu, udarali su me rukama, palicama i šipkom svuda po telu. Udarali su me metalnom šipkom i po glavi, krv mi je krenula iz ušiju. Oko 16.30 su me pustili. Moj brat Veroljub me je sačekao ispred zgrade SUP-Kragujevac, pa me je odveo kući.

Veroljub Dimitrijević je video povrede oštećenog nakon izlaska iz zgrade SUP-a Kragujevac i opisuje ih sledećim rečima:

Kada je izašao, on nije mogao da hoda, bolele su ga ruke i noge. Glava mu je krvarila. Kapilari ispod očiju su mu popucali. Dva, tri dana je ležao u krevetu u svojoj kući. Nekoliko dana su mu uši krvarile. Obe noge i desna ruka su bile u modricama.

O povredama nakon izlaska Dragana Dimitrijevića iz stanice SUP-a, takođe svedoče i Mirka Bogoljevski i Leposava Dimitrijević.

Dragan Dimitrijević je dana 31.01.2000. uz pomoć advokata Fonda za humanitarno pravo (FHP), podneo krivičnu prijavu protiv NN Službenih lica za krivično delo nanošenja lakih telesnih povreda iz čl. 54. st 2 KR RS, krivično delo zlostave u službi iz čl. 66 KZ RS i krivično delo iznuđivanja iskaza iz čl. 65 KZ RS. Opštinsko javno tužilaštvo za sada nije obavestilo oštećenog o svom postupanju. Advokat FHP je pismenim podneskom 26. jula 2000. godine, podsetio tužilaštvo da čl.12 Konvencije UN protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih kazni garantuje svim žrtvama nečovečnog postupanja nepristrasna istraga u najraćem mogućem roku.¹³

Slučaj Đorđa Toči

Đorđe Toči je trećeg decembra 1999. godine, oko 11. časova, popravljao automobil sa ocem Hankom Toči u ulici Jovana Bjelića u Beogradu. Trojica policajaca u civilu su prišla Đorđu Točiju pitajući ga da li menja devize. Đorđe Toči opisuje događaj sledećim rečima:

Prišla su mi trojica lica u civilu. Jedan od njih je rekao: Ti ćelavi dođi ovamo. Ja sam ga pitao šta treba. On me je pitao koliko košta nemačka marka. Ja sam rekao da ne znam. Oni su rekli: Hajde snama sada ćeš ti nama reći u stanici kolika je marka. Rekli su da su policajci i pokazali su značku. Vodio me je ka pijaci gde im je bila marica. Moj otac je pošao samnom, ali oni su mu rekli: Hajde beži, nemoj sada i tebe da vodim. Ja sam smirio ćaleta i ušao sam u kombi. Odveli su me zajedno sa još nekoliko mladića u stanicu. U stanici su me u hodniku držali do 12 časova. Kada su me doveli u stanicu (12 stanica milicije), razgovarao sam sa inspektorom. On me je pitao ko krade po kraju. Ja sam rekao da ne znam. Onda je rekao ako ne znaš onda 3 dana ideš u CZ. On se zove Dejan. U 21 časova odveli su me u CZ. Bio sam 3 dana u samici. Dobio sam rešenje o određivanju pritvora.

Đorđe Toči je pušten iz pritvora 06.12.1999. godine. Đorđe Toči zbog straha od odmazde nije želeo da podnese tužbu za naknadu štete zbog neosnovanog lišenja slobode.

Iznuđivanje iskaza Steve Todorovića

Petnaestog septembra 2001. godine, oko 11. časova, dva policajca u uniformi su privela Radosavljevića Predraga u ulici Lepenskog Vira u Beogradu. Predrag Radosavljević je negirao svoj indentet želeći da se zaštititi jer je znao da je optužen za krivično delo krađe. U trenutku kada je privođen naišao je njegov brat Steva Todorović. Policajci su pitali Stevu Todorovića da li je čovek kojeg oni drže Predrag Radosavljević. Steva Todorović je želeo da zaštititi brata zbog čega je rekao da čovek kojeg oni drže nije Predrag Radosavljević. U trenutku dok su razgovarali sa Stevom Todorovićem, Predrag Radosavljević se otrgao iz ruku policajaca i pobjegao. Šta je dalje usledilo Steva Todorović za Centar za prava manjina navodi:

Dok sam govorio sa njima, Predrag im je pobjegao iz ruku. Jedan od policajaca je traćao ka njemu i pucao. Predrag je pobjegao. Policajac se vratio i krenuo mene da bije. Rekao mi je da ja znam gde se on krije. Oba policajca su me šutirala, udarali pesnicama po glavi, palicama po

celom telu. Jedan mi je stavio nogu na glavu a drugi mi je vezivao lisice. Psovali su mi majku cigansku i govorili da će mi jebati dete ako ga ne nađem. Strpali su me u kola. Dok su me tukli bilo je oko desetoro ljudi prisutno iz komšiluka. Oni mogu sve da potvrde.

Kolima su me vodili po kraju i nastavili da me udaraju pesnicama i palicama. Odveli su me u policijsku stanicu u ulici Milana Rakića i tamo su me tukli od 13 časova do 15:30 časova. Tamo me je tuklo desetero policajaca. Tukli su me drvenim štapom debljine 10 cm veličine 1 m. Udarao me je rukama, nogama i tabanima. Dok me je jedan udarao drvenim štapom drugi su me udarali palicama. Sve vreme su tražili da priznam gde se nalazi Predrag Radosavljević. Priznao sam da je to bio Predrag Radosavljević i rekao sam da nisam hteo da kažem jer mi je on brat. Tada su prestali da me biju. Tada je ušao neki pijani policajac i krenuo da me šutira po nogama i da me udara lisicama po glavi. Sve vreme su psovali majku cigansku. Govorili su: Majku vam cigansku, vi kradete, mnogo vas ima, počistićemo vas.

Onda je ušao neki policajac i rekao da prestanu da me biju.

Steva Todorović je oslobođen oko 15 časova. Centar za prava manjina priprema krivičnu prijavu.

1.2.1. Pregled relevantnih propisa

a. Ustavne odredbe

a.a. Iznudivanje iskaza

Ustav SRJ, čl.25. zabranjuje svako iznudivanje priznanja i izjava. Savezni ustav jamči poštovanje ljudske ličnosti i dostojanstva u krivičnom i svakom drugom postupku i zabranjuje nasilje nad licem koje je lišeno slobode.

a.b. Protivpravno lišenje slobode

Ustav SRJ čl.23, utvrđuje pravo na ličnu slobodu i inkriminiše nezakonito lišenje slobode. U ustavu Srbije u čl.15 se navodi da je sloboda čoveka neprikosnovena. Pripadnici policije krše ustavne odredbe ako nekoga pritvore bez sudske odluke jer je u ustavu određeno: Lice za koje postoji osnovana sumnja da je izvršilo krivično delo može, na osnovu odluke suda, biti pritvoreno i zadržano u pritvoru, samo ako je to neophodno radi vođenja krivičnog postupka (Ustav SRJ, čl.24; Ustav Srbije; čl.16). Kao zakoniti razlog za pritvaranje i držanja u pritvoru u ustavu Srbije se dodaje i bezbednost ljudi.

Ustav SRJ, čl.27 i Ustav RS čl.23. propisuju pravo lica koja su bez osnova lišena slobode na naknadu štete od države. Ustav RS u čl. 25 propisuje pravo na naknadu materijalne i nematerijalne štete koje su nezakonitim ili nepravilnim radom nanete od strane službenih lica ili državnog organa, ili organizacije koja vrši javna ovlašćenja. Štetu je dužna nadoknaditi Republika Srbija ili organizacija koja vrši javna ovlašćenja.

b. Krivičnopravni propisi

b.a. Krivično delo iznuđivanje iskaza čl.65 KZ RS

Radnja krivičnog dela iznuđivanje iskaza Čl.65. KZRS sastoji se u upotrebi sile ili pretnje ili u upotrebi drugog nedopuštenog sredstva ili nedopuštenog načina u nameri da se iznudi iskaz ili druga izjava od okrivljenog, svedoka, veštaka, ili drugog lica. Ovo krivično delo može učiniti samo službeno lice. Kvalifikovani oblik ovog krivičnog dela postoji kada je ono praćeno teškim nasiljem, ili ako su usled iznuđenog iskaza nastupile osobito teške posledice za okrivljenog u krivičnom postupku. Za osnovni oblik ovog krivičnog dela propisana je kazna zatvora

---

¹⁴ Čl. 218. stav 9: *Okrivljeni može biti ispitan u odsustvu branioca ako se izričito odrekao tog prava, a odbrana nije obavezna, ako je braniocu uskraćeno da prisustvuje izvođenju ove istražne radnje, ako branilac nije prisutan iako je obavešten o ispitivanju (član 168), ili ako za prvo ispitivanje okrivljeni nije obezbedio prisustvo branioca ni u roku od 24 sata od časa kad je poučen o svom pravu (član 67. stav 2), osim u slučaju obavezne odbrane.*

od tri meseca do pet godina, a za kvalifikovani oblik kazna zatvora od najmanje godinu dana, što znači da je za ovaj oblik moguće izreći i kaznu zatvora od petnaest godina.

**b.b. Krivično delo protivpravnog lišenja slobode
čl.63. KZ RS i čl. 45 KZ RCG**

Radnja izvršenja krivičnog dela protivpravnog lišenja slobode čl.63 KZ RS sastoji se u oduzimanju slobode kretanja nekom licu. Ovo krivično delo ima više oblika. Osnovni oblik ovog krivičnog dela sastoji se u oduzimanju slobode kretanja nekom licu. Za osnovni oblik predviđena je kazna zatvora do jedne godine. Teži oblik ovog krivičnog dela postoji kada se kao izvršilac javlja službeno lice i da je delo izvršilo zloupotrebom službenog položaja ili ovlašćenja. Za poseban oblik, kada je izvršilac službeno lice, predviđena je kazna zatvora od tri meseca do pet godina. Kada se kao izvršilac pojavljuje službeno lice (milicionar kao mogući izvršilac), postoje određene specifičnosti. Kod ovog oblika, dolaze u obzir dva načina izvršenja: zatvaranje nekog lica ili držanje nekog lica zatvorenog. Konkretno, to znači da ovaj oblik krivičnog dela postoji kada milicija protivzakonito određuje pritvor, zadržava, ili iz ma kojeg razloga protivpravno lišava slobode građanina, ili ga, kršeći važeće

---

⁵ Član 9. PGP:

1.Svaki pojedinac ima pravo na slobodu i na bezbednost svoje ličnosti. Niko ne može biti proizvoljno uhapšen ili pritvoren. Niko ne može biti lišen slobode osim iz razloga i shodno postupku koji je predviđen zakonom.

2.Svako uhapšeno lice obaveštava se u trenutku hapšenja o razlozima hapšenja kao što se u najkraćem roku obaveštava pismenim putem o svakoj optužbi koja je podignuta protiv njega.

3.Svako lice koje je uhapšeno ili pritvoreno zbog krivičnog dela biće u najkraćem roku predato sudiji ili nekoj drugoj vlasti zakonom ovlašćenoj da vrši sudske funkcije, i mora u razumnom roku da bude suđeno ili oslobođeno. Pritvaranje lica koja čekaju na suđenje nije obavezno, ali puštanje na slobodu može biti uslovljeno garancijama koje obezbeđuju dolazak lica u pitanju na pretres, kao i svim drugim radnjama postupaka a, u datom slučaju radi izvršenja presude.

4.Svako lice lišeno slobode usled hapšenja ili pritvora ima pravo da podnese žalbu sudu kako bi ovaj rešavao bez odlaganja o zakonitosti pritvora i naredio njegovo puštanje na slobodu ako pritvor nije zasnovan na zakonu.

5.Svako lice koje je žrtva nezakonitog hapšenja ili pritvora ima pravo na naknadu štete.

propise, ne oslobađa. Pored pomenutih postoje još dva oblika kvalifikovana težom posledicom. Jedan, ako je lišenje slobode trajalo duže od trideset dana, da je izvršeno na svirep način ili ako je oštećenom teško narušeno zdravlje ili su nastupile druge teške posledice, za koji je propisana kazna zatvora od jedne do osam godina, i drugi, koji postoji u slučaju ako lice protivpravno lišeno slobode usled toga i umre. Za poslednji pomenuti oblik krivičnog dela protivpravnog lišenja slobode, krivični zakon Republike Srbije propisuje kaznu zatvora u trajanju od najmanje tri godine, što ujedno znači da ne postoji mogućnost izricanja uslovne osude, ali i da je moguće izreći kaznu zatvora u trajanju od petnaest godina.

Za ovu grupu slučajeva relevantno je i krivično delo lake telesne povrede čl. 54. KZ RS i teške telesne povrede čl. 53. KZ RS. (Opširnije opisano u paragrafu 1.1.1. b.b.)

c. Građanskopravni propisi

Oštećenima u ovoj grupi slučajeva, Zakon o obligacionim odnosima, čl. 200. predviđa pravo na naknadu nematerijalne štete novčanom naknadom. Naknada nematerijalne štete novčanom naknadom predstavlja vid materijalne satisfakcije za pretrpljene životne aktivnosti kao posledice prouzrokovane telesne povrede ili narušenja zdravlja, pretrpljenog strana ili povrede ugleda časti slobode i prava ličnosti.

d. Analiza relevantnih odredaba Zakona o krivičnom postupku

d.a. Iznudivanje iskaza

---

¹⁶ Vidi slučaj Delgado Paez protiv Kolumbije, br. 195/1985, st.5.5).

¹⁷ Osnovni principi za postupanje sa licima lišenim slobode su usvojeni od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija rezolucijom UN 45/111, 14 decembra 1990. godine. Ne podleže ratifikaciji jer nije međunarodni ugovor

¹⁸ *Čistači Romi na meti skinhedsa*, BLIC, 16. novembar 1999. godine

¹⁹ isto

Čl.10. ZKP zabranjuje iznuđivanje priznanja od okrivljenih ili od drugih lica. U postupku se ne mogu koristiti zapisnici i obaveštenja koja su dati organima unutrašnjih poslova, ako je iskaz okrivljenog ili drugog lica iznuđen silom, pretnjom ili drugim sličnim zabranjenim sredstvom. Na takvom iskazu se prema čl.228. ZKP ne može zasnivati sudska odluka. Ovi izdvojeni zapisnici i obaveštenja se na osnovu čl. 84. ZKP mogu koristiti samo u slučajevima ako okrivljeni sam to zahteva ili ako na glavnom pretresu, po saslušanju stranaka, veće odluči da se u postupku mogu koristiti zapisnici o ispitivanju okrivljenog koji su izdvojeni samo zbog povrede odredbe člana 218. stav 9.¹⁴ ovog zakona i obaveštenja koja je okrivljeni dao organima unutrašnjih poslova. Prema čl.259. ZKP nije dozvoljeno da se prema okrivljenom ili svedoku primene medicinske intervencije ili da im se daju takva sredstva kojima bi se uticalo na njihovu volju pri davanju izjava.

d.b. Protivpravno lišenje slobode

Lice koje je neopravdano osuđeno za krivično delo ili je bez osnova lišeno slobode prema čl.12. ZKP ima pravo da bude rehabilitovano, kao i pravo na naknadu štete iz društvenih sredstava.

Opisani slučajevi u izveštaju su se dešavali za vreme sprovođenja člana 196. Zakona o krivičnom postupku, prema kojem su organi unutrašnjih slučajeva u predviđenim slučajevima mogli da odrede pritvor najduže 72 sata. Kao razlozi za određivanje ovog trodnevnog policijskog pritvora navodili su se: osnovana sumnja da je lice izvršilo krivično delo za koje je propisana smrtna kazna, ako postoji opasnost od bekstva, ako postoji bojazan da će navedeno lice uništiti tragove krivičnog dela, kao i neki drugi zakonom propisani razlozi.

Pritvoreno lice se u roku od 24 časa od prijema rešenja o određivanju pritvora na osnovu čl. 196. ZKP moglo žaliti, a o izjavljenoj žalbi u narednom roku od 48 sati je odlučivalo veće nadležnog Suda.

Odlukom Saveznog ustavnog suda, objavljenom u Sl. listu SRJ 22. decembra 2000. godine ukinuta je odredba ZKP-a kojom je dozvoljen trodnevni policijski pritvor.

e. Međunarodni standardi

Ovu grupu slučajeva kao i u prethodnoj, karakteriše povreda čl.7 PGP i Konvencije protiv mučenja. Na osnovu čl.7. PGP zabranjuje se mučenje, svirepo, nečovečno, ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje. Konvencija protiv mučenja u čl. 2. obavezuje sve države potpisnice da preuzmu sve zakonske mere radi sprečavanja mučenja i u čl. 4. da sve akte mučenja smatra prestupima po nacionalnom krivičnom pravu.

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima u čl.9 previđa proceduralne garancije koje sprečavaju samovoljno i nezakonito lišenje slobode, obavezujući državu da precizno definiše slučajeve u kojima je lišenje slobode opravdano, kao i sudsku kontrolu zakonitosti lišenja slobode.¹⁵ Komitet za ljudska prava u tumačenju ovog člana, garantuje i pravo na ličnu bezbednost koje državama nameću obavezu da preuzmu razumne i odgovarajuće mere da zaštite lični integritet svakog pojedinca od povreda koje mu drugi mogu naneti.¹⁶ U stavu 5 ovog člana PGP previđeno je pravo lica koja su nezakonito lišena slobode na naknadu štete .

Osnovni principi za postupanje sa licima lišenih slobode, usvojenih od strane UN, propisuju da se sva lica lišena slobode moraju tretirati sa poštovanjem njihovog dostojanstva kao ljudskih bića.¹⁷ Ovim principima je određeno da u postupanju sa licima lišenih slobode nesme biti diskriminacije na osnovu rase ili nacionalnosti.

2. Nasilje privatnih lica prema Romima

Predrasude prema Romima su često motiv fizičkog ili verbalnog nasilja prema njima. U najvećem broju zabeleženih slučajeva nasilja nad Romima, nasilnici pripadaju marginalnim subkulturnim grupama sa izrazitim nacionalističkim ili rasističkim obeležjima (skinhedsi, navijači itd).

2.1. Praksa - Nasilje Skinhedsa

U periodu kojim se bavi izveštaj povećao se broj napada skinhedsa na Rome. Najizloženiji nasilju skinhedsa su ulični čistači.¹⁸ Zbog učestalih napada na radnike JKP Gradska čistoća, uprava tog komunalnog preduzeća pozvala je 15. novembra 1999. godine policiju da preduzme delotvorne mere zaštite njenih radnika od skinhedsa. Prema izjavi Dragana Obradovića, direktora Gradske čistoće na meti skinhedsa gotovo uvek su radnici romske nacionalnosti.¹⁹ Podrška vlasti Romima povodom ovih incidenata bila je uglavnom deklarativna.

Nasilje skinhedsa u ulici Vojvode Stepe

Jedanaestog marta 2001. godine, oko 21 časova, u Beogradu, oko dvadeset Roma među kojima je bilo žena i dece je pratilo jednog Roma koji je išao na odsluženje vojnog roka. Dok su se Romi nalazili u tramvaju u ulici Vojvode Stepe, bačena je kamena gromada ivičnjaka trotoara na prozor tramvaja. Iza razbijenog stakla sedela je maloletna E.M. koja srećom nije povređena. Šta je dalje usledilo opisuje Mitrović Zvonko koji je bio jedan od Roma u tramavaju:

Tada sam video oko petnaest skinhedsa. Mladići su imali jakne fajerke. Nekoliko njih je bilo ošišano do glave. U rukama su držali bezbol palice, motke, kamenice i flae. Vikali su: Napred skinheds, pušite ga cigani. Žene i deca su se sakrila pored sedišta u tramvaju a Milorad Jovanović, Mirko Stančić, Dragan Jovanović, Mihajlom Šainović i ja smo krenuli ka skinhedsima kako bi zaštitili žene i decu.

Milorada Jovanovića je jedan skinheds udario letvom iznad levog oka. Dok sam ja prilazio da mu uzmem dasku dobio sam i ja udarac u desno rame od strane drugog skinhedsa. Video sam da su Milorada Jovanovića udarili palicom po glavu i levoj ruci. Jovanović Dragan i Šainović Ljubiša su udareni kamenicama u nogu. Mihajlo Šainović je kamenom pogoden u predelu leđa. Sve vreme su skinheds bacali kamenice na nas i prema tramvaju gde su bile žene i deca.

Mirko Stančić navodi sledeće:

Skinhedsi su bili obučeni u zelene fajerke, imali su vojničke čizme i bili su kratko podšišani. Svi mladići su nosili bezbol police, motke ili flaše. Ja sam sa petoricom Roma izašao iz tramvaja. Došlo je do tuče. Neko od ovih mladića me je pogodio kamenom u predelu kuka. Jedan skinheds je udario letvom Milorada Jovanovića iznad levog oka. Mitrović Zvonka je neko od njih udario daskom u desno rame. Milana Jovanovića je neko pogodio kamenom u nogu i palicom po glavi. Nakon nekoliko minuta tuče skinhedsi su se povukli. Kada su se oni udaljili dovoljno mi smo se vratili u tramvaj koji je odmah krenuo. U tom trenutku iz dvorišta osnovne škole Bora Stanković izašlo je jos 20 skin-

hedsa koji su trčali ka nama. Dva automobila patrolne policije su tada naila i oni su krenuli da beže. Jedna patrola je uhvatila nekoliko skin-hedsa a druga je razgovarala sa nama.

Došla su kola hitne pomoći. Bilo je sedmoro povređenih. Kada smo ušli u kola hitne pomoći medicinska sestra i tehničar su nas vređali. Medicinska sestra je rekla: Nije ovo ciganska mala, gde ćete svi. Ja sam rekao da smo povređeni. Onda je ona uzvratila: Hajte tišina nisu vas ubili. Tehničar nas je takođe vređao.

Ministarstvo unutrašnjih poslova je 9. aprila, 2001. godine, podnelo zahtev za pokretanje prekršajnog postupka protiv petorice Roma i nekoliko neroma za narušavanje javnog reda i mira. Prema činjeničnom opisu prekršaja Romi su vređali Srbe govoreći im: jebemo vam majku srpsku. Centar za prava manjina zastupa oštećene Rome u prekršajnom postupku i priprema podnošenje krivične prijave.

Batiranje radnika JKP Gradska Čistoća

Tridesetog novembra 1999. godine u 13.30. časova, ispred barake JKP Gradske čistoće kod hotela Moskva u Beogradu. Zlatko Stanković, Baraha Rudina, Sokol Gaši i Đorđe Marković su sedeli ispred barake gradske čistoće u parku kod hotela Moskva. Nekoliko metara od njih su sedela na klupi četiri mladića. Šta je usledilo opisuje Zlatko Stanković sledećim rečima:

Ispred barake Gradske čistoće kod hotela Moskva, četiri mladića su sedela i najverovatnije pušila travu. Baraha Rudina, Sokol Gaši i Đorđe Marković i ja smo sedeli ispred barake. Naspram nas, na drugoj klupi sedela su trojica mladića. Nosili su šalove sportskog kluba Partizan. Jedan od njih je, sudeći po odeći, bio skins. Skins je nosio zelenu fajerku, cokule i vojničke pantalone i bio je kratko potiššan. Skins je pišao kod drveta koje je bilo neposredno u našoj blizini. Đorđe je rekao njemu: Kakav je to način kada ovde sedi jedna žena?. Skins je pitao kakvih problema ima zato što piša. Ja sam mu rekao da ima problema zato što sedi sa nama i jedna žena. Skins mi je prišao i počeo da me gura i udara, naočigled drugih. Preostala trojica su prišla i udarcima

me oborila na zemlju. Šutirali su me po telu. Došao je poslovođa Jasin Meleči i rekao da će doći policija. Jedan od mladića je rekao: Doći će murija, hajde da bežimo. Skins je rekao: Iscepao mi je rukav, hajde da ga ubijemo. Otišli su prema hotelu Balkan. Nakon pet minuta došlo je, možda, pedesetak mladića. Imali su šalove sportskog kluba Partizan. Ja sam pobegao.

Šta je usledilo kada je došla veća grupa mladića opisuje Jasin Meleči, radnik JKP Gradske Čistoće koji je tada naišao:

Pojavilo oko 50 partizanovih navijača iz pravca terazijaske česme. Radnici su počeli da beže. Uхватili su Slobodana Stankovića i šutirali. Ja sam vikao. On je ležao na zemlji dok su ga šutirali nekoliko minuta, dok se Slobodan nije oslobodio i pobegao.

Slučaj Dragiše Ajdarevića

Osmog Aprila, oko 22.30, 2000 godine, u Nišu, Dragiša Ajdarević je sa drugom srpske nacionalnosti Milošem išao u prodavnicu ispred koje su zatekli grupu skinheda. Dragiša Ajdarević opisuje sledećim rečima šta je usledilo:

Oko petnaest skinheda, koji su stajali ispred dragstora Lembi, potrčali su ka nama vikajući Cigani. Miloš je rekao: Ja nisam ciganin i brzo pobegao. Udarali su me pesnicama po glavi iznad slepočnice i udarali pesnicama u stomak. Oborili su me na zemlju i šutirali. Nosli su vojničke cipele, neki od njih bili su kratko podšišani. Svi su imali zelene jakne, fajerke. Imaju oko 19, 20 godina.

Dečak srpske nacionalnosti, Miloš je otrčao do roditelja Dragiše Ajdarevića da im kaže šta se dešava. Roditelji su odmah došli na mesto incidenta. Otac Dragiše, Nebojša Ajdarević, videvši sina polunagog i oblivenog krvlju, pokušao je da odbrani sina. Nebojša Ajdarević navodi:

Tamo smo zatekli grupu skinheda kako šutiraju mojeg sina Dragišu koji je bio polunag i obliven krvlju. Praznih ruku sam prišao. Jedan od njih mi je prilazio rečima: Cigani, nije ovo vaša zemlja, i nosio

je flašu. Krenuo je flašom ka meni, ali sam se odbranio i udario sam ga. Dok smo se ja i on tukli krenulo je nekoliko njih ka meni a nekoliko ka mojoj supruzi a treća grupa je jurila Dragišu sa flašama. Ne znam kako je prestalo. Devojka skinheds je gađala kamenom i flašama moju suprugu, i udarila je flašom preko ruke. Htela je flašom da udari i Nikolu. Ja sam uzeo kamen i jednog od njih sam pogodio.

Za to vreme ljudi koji su bili ispred prodavnice Lembi nisu reagovali. Niko od njih nije pozvao policiju. Kada je Nebojša Ajdarević došao kući pozvao je policiju. Policija je privela Nebojšu Ajdarevića u OUP Niš. U policijskoj stanici Nebojša Ajdarević je saznao da se devojka, pripadnik skinheds pokreta, zove Nataša Marković. U hodniku policijske stanice Nebojša Ajdarević je u pristusvu policajaca pitao Natašu Marković, zašto mrzi cigane:

Nataša mi je rekla: Mrzim cigane, nije ovo vaša zemlja i idite iz ove zemlje. Za to vreme milicioneri su se smejali. Milicioner je rekao da me odvedu u drugu sobu. Policajci su rekli da skinem pertle, da izvučem sve iz đepova, sat i lanče. Odveli su me u ćeliju. Dražali su me od 5 do 9 ujutru. Kada sam bio pušten jedan od policajaca mi je rekao za Natašu da ima debela muda i da joj je otac glavni šef hotela Ambassador.

Pokrenut je prekršajni postupak protiv Nebojše Ajdarevića i dvojice skinhedsa Olivera Mirkovića i K.A. za narušavanje javnog reda i mira. U Opštinskom organu za prekršaje je konstatovano da je i Nataša učestvovala u tuči ali je pozvana samo kao svedok. Doneto je rešenje Opštinskog organa za prekršaje kojim se Nebojša Ajdarević osloboda odgovornosti a dvojica skinhedsa se kažnjavaju sa novčanom kaznom od 600 dinara. Dana 25. maja 2000. uz pomoć Fonda za humanitarno pravo, podneta je krivična prijava za krivično delo izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora i netrpeljivosti iz čl. 134 st. 2 KZ SRJ u vezi sa čl. 22 KZ SRJ. Okružno javno tužilaštvo je pokrenulo istragu za krivično delo iz. čl. 134. st. 2 KZ SRJ, protiv Olivera Mirkovića i Nataše Marković.

Fond za humanitarno pravo je 16. maja 2001 svojim saopštenjima obavestilo javnost da je Veće Okružnog suda u Nišu oglasilo Olivera

Mirkovića i Natašu Marković krivim za izazivanje rasne, nacionalne i verske mržnje i osudilo i osudilo ih na kaznu zatvora od šest meseci uslovno na dve godine.

Slučaj Gordane Jovanović

Trinaestogodišnja romska devojčica je ispred osnovne škole na Bežanijskoj Kosi u Beogradu, napadnuta od strane grupe mladića sa maskama, pripadnika skinheds pokreta. Tom prilikom je devojčici nane-to 17 posekotina nožem. Dana 10.05.2000. za vreme školskog odmora grupa dečaka je pretila Gordani Jovanović i njenoj drugarici Đ.V. da će ih silovati. Nakon školskih časova, kada se Gordana Jovanović vraćala kući, napala je grupa dečaka koji su na licu nosili maske. Devojčicu su oborili na zemlju. Jedan od dečaka je nožem sekao Gordanu Jovanović po grudima i butinama. Gordana Jovanović opisuje događaj sledećim rečima:

Nožem me je sekao po grudima. Izmazanim nožem krvlju, mi je razmazao lice krvlju a onda je lizao tu krv i rekao: Slatka je vaša krv, kako se sad proliva krv po tebi, tako će po celom svetu liti ciganska krv. Rekao je da će da pobije sve cigane. Za to vreme me je drugi svlačio. Dečak koji je naređivao bio je ćelav, kratko podšišan, nosio je farmereke tregerke. Imao je martinke. On je rekao: Mi skinsi ćemo vas sve pobiti

Devojčicu su pustili nakon sat vremena, kada su videli da prilazi grupa Roma. Do tada ostali prolaznici nisu reagovali. Gordanu Jovanović je jedan od Roma odveo njenoj kući.

Slučaj je 11.05.2000. godine prijavio policiji direktor O.Š. Milana Rakića, Kuburović Miodrag nakon razgovora sa Božidarom Jovanovićem, ocem Gordane. Lekar je konstatovao teško psihičko stanje stanje prouzrokovano ovim događajem i pretnjama koja su trajala nekoliko meseci unazad. Dana 13.05.2000. devojčica je pozvana u SUP Novi Beograd. Gordana Jovanović je sa starijom sestrom Natašom Jovanović došla u stanicu SUP-a Novi Beograd. Tamo je zadržana od 9 časova ujutru do 18 časova uveče. Radnici SUP-a Novi Beograd su pretili Gordani Jovanović u prisustvu njene starije sestre da će pohapsi-

ti njene roditelje. Događaj u stanici SUP-a Novi Beograd, G. Jovanović opisuje sledećim rečima:

Taj čovek koji je bio sa nama stalno me je ispitivao da li je to istina. Rekao je da će pohapsiti moju porodicu. Inspektor me je pozvao kod sebe u kancelariju. Moja sestra Nataša je tražila da ide samnom, ali joj nisu dozvolili.

Inspektor me je uveo u kancelariju i rekao da ću sada videti neke dečake i da treba da kažem da li su to oni koji su me napali. U prostoriji nije bilo ničeg ograđenog od tih dečaka. Dečaci su stajali ispred mene. Nisam prepoznala ni jednog. U prostoriji je bilo pet policajaca. Govorili su da lažem. Pitali su me da li imam dečka i da li imam polne odnose. Rekla sam da nemam dečka i da nemam polne odnose. Pitali su me zašto sam čekala zadnji čas u školi. Ja sam rekla da nisam htela da bežim sa časa. Jedan od njih je rekao da ako ne budem govorila istinu da će da uhapse mene, moga zeta, sestru, oca i moju majku. Ja sam se uplašila i rekla da sam se sama isekla.

Bez prisustva roditelja i pod pretnjom da će biti pohapšena njena porodica, devojčica je rekla da se sama isekla. Pretnja hapšenjem roditelja je ponovljena i u prisustvu Nataše Jovanović. Nakon izlaska iz SUP-a, devojčica je rekla da je pod pritiskom policije rekla da se sama isekla. O tome je obavešten tužilac. Po krivičnoj prijavi organa unutrašnjih poslova pokrenut je istražni postupak na kojem je utvrđeno da su počinioci maloletni.

2.2. Praksa - nasilje drugih privatnih lica prema Romima

U slučajevima nasilja prema Romima od strane privatnih lica, policija najčešće ne reaguje obrazlažući svoju pasivnost tvrdnjom da su Romi nečim izazvali napadače, te da su za posledice sami krivi.

Nasilje nad Romima u ulici Vilovskog

Romi koji žive u zajedničkom dvorištu bili su izlagani konstantnom nasilju od strane grupe mladića. Mladići su dolazili ispred dvorišta

i bacali kamenice. Dragan Petrović koji stanuje u ovom zajedničkom dvorištu opisuje jedan od brojnih incidenata:

Grupa mladića je 11. avgusta, 1999. godine, u 21.30. časova, bacala cigle i kamenje u naše dvorište. Ja sam izašao napolje i pitao ih zašto to rade. Mladići su počeli da nam psuju majku cigansku. Gašić Dalibor, koji živi u našem dvorištu, je rekao: Prekinite da nas gađate, ovde ima male dece. Mladići su podigli lopatu na njega i rekli: Jebem ti majku cigansku šta se mangupiraš, iselićemo vas sve odavde. Udarili su me lopatom u rame.

Grupa istih mladića je napadala Rome i na drugim mestima u okolini Vilovske ulice. Jednom prilikom su mladići napali i jednu šestogodišnju devojčicu. Njena majka Danijela Vujičić navodi sledeće:

Jedanaestog avgusta je moja ćerka Glišić Milena inače stara šest godina, otišla do radnje. Ispred radnje su joj trojica rekli da priđe njima. Udarili su je po ruci. Niko iz radnje nije prišao. Kasnije sam ja sa decom otišla u istu radnju a ispred su bili ti mladići. Tri mladića su mi rekli da stanem. Jedan me je uhvatio za ruku, a drugi za kosu. Tada sam bila u drugom stanju. Pobegla sam.

U oktobru 1999. godine su napadnuti u ulici Milutina Blagojevića, Glišić Cvetko i Petrović Ljiljana, takođe stanovnici zajedničkog dvorišta u ulici Vilovskog. Ljiljana Petrović je gluvonema osoba. Razgovor je vođen uz pomoć Glišić Cvetka. Ljiljana Petrović je navela sledeće:

Išli smo prema Vilovskoj ulici. Na uglu Vilovskog i Celjske ulice je bila grupa mladića. Jedan od mladića je bio sin Vladimira Blagojevića, Branko. Cvetko se javio njima dok smo prolazili. Ubrzo dvoje iz tog društva su prišli nama i počeli da udaraju šipkom. Cvetko je pobeo a ja sam pala na zemlju. Dok sam ležala na zemlji oni su me udarali i vukli po zemlji.

Dana 29 novembra u 19 časova, u ulici Vilovskog, Haziri Jakup je brutalno pretučen. Zadobio je teške telesne povrede. Oštećeni Haziri Jakup opisuje događaj sledećim rečima:

Iz nekih kola je izletelo devetoro mladića koji su počeli da me udaraju. Psovali su mi majku cigansku i rekli da će me ubiti. Udarali su me bezbol palicama.

Romi iz ovog zajedničkog dvorišta su više puta zvali policiju, ali ona nije reagovala.

Zbog straha od novih napada, Romi iz zajedničkog dvorišta u ulici Vilovskog su počeli da organizuju noćne straže. Jedan od Roma Milorad Jeftić iz ulice Vilovskog kaže:

Moramo da organizuje noćne straže kako bi se zaštitili. Evo, vidiš sada ispod janke nosim motku radi zaštite. Ne znam kada će napasti, moram da se branim.

Haziri Jakup je uz pomoć Fonda za humanitarno pravo dana 14.12.1999. godine, podneo krivično prijavu protiv mladića koji su ga fizički zlostavljali. Do danas tužilaštvo nije odgovorilo na podnetu krivičnu prijavu.

Nasilje nad Romima u Požeškoj ulici

Romi iz zajedničkog dvorišta u Požeškoj ulici u Beogradu su dve godine izloženi konsantnom strahu od grupe mladića koji noću bacaju kamenice i vređaju ih na rasnoj osnovi. Blagoje Mustafić, jedan od stanovnika ovog dvorišta, opisuje sledećim rečima napade ovih mladića.

U dvorištu u kojem stanuje moja porodica živi još tri porodice. Osmoro maloletne dece žive u ovom dvorištu. Već dve godine dolazi noću neka grupa mladića i gađaju nas kamenicama. Kada dođu psuju nam majku cigansku, govore da treba da se iselimo i da će nas zapaliti. Oni obično dolaze kolima. Ošišani su do glave i krupni su. Moja sestra Ljubinka Davkić ima prozor koji je otvoren ka ulici. Razbili su joj prozor kamenom koji je najmanje težak 6 kg. Razbijali su naše prozore a mogli su i decu da pobiju.

Organizovali smo i noćne straže. Cesto su napadali petkom, subotom i nedeljom. Napadaju skoro na svakih mesec dana. Kada su bili poslednji put zvali smo policiju ali su rekli da ne mogu da dođu i da smo verovatno mi nešto tim mladićima uradili zbog čega nas gađaju. I ranije smo zvali policiju. Ponekada su i dolazili. Kada su dolazili, zapisivali su naše izjave i rekli da zapišemo broj tablice automobila. Uvek dolaze crvenim Fordom.

Oštećeni Romi iz ovog dvorišta razmatraju mogućnost podnošenja krivične prijave protiv nepoznatih počinioca.

Batinanje u gradskom autobusu u Nišu

Dvanaestog marta, 2000. godine, Irvan Useinović je vodio suprugu Dragicu Vasić, koja je bila trudna, na pregled u Gradsku bolnicu. Sa njima je bila i sestra Irvana Useinović, Ivana Useinović. Nakon pregleda, oko 16 časova krenuli su kući gradskim autobusom. U autobusu ih je napala grupa mladića. Irvan Useinović opisuje događaj sledećim rečima.

U autobusu nam je prišlo šest mladića. Troje celavih a troje su imali kratku kosu. Bili su sportski obučeni. Jedan od njih je prišao mojoj ženi Dragici i udario je u stomak. Inače moja supruga je trudna. Rekao sam mu da to ne radi i da je bolje da mene udari, a on je tada udario nju u grudi. Govorio je da mrzi cigane. Tada je udario mojoj sestri šamar. Obe žene su pale, ja sam ih držao. Izlašli smo na stanici trga Oslobođenja. Kada smo izašli i mladići su za nama izašli. Videli smo dvojicu policajaca i zvali smo ih da nam pomognu. Mladići su pobjegli. Dva policajca su nam prišla. Ja sam im ispričao šta nam se desilo, a oni su rekli da se oni ne mešaju. Rekli su: Vi cigani volite da se potkačite.

Irvan Useinović nije želeo da podnosi krivičnu prijavu protiv počinioca zbog straha od odmazde.

Zastrašivanje Roma iz naselja Čukarička padina

Većinu stanovnika romskog naselja Čukarička padina čine raseljni Romi sa Kosova.

Od kada su se Romi sa Kosova naselili u ovo naselje, u junu 1999. godine, skoro svake noći nepoznati mladići dolaze sa kolima i kamenicama razbijaju prozore kuća i vređaju Rome na rasnoj osnovi. U izjavi za CPM, Redepi Hiseina navodi:

U romsko naselje Čukarička padina u Beogradu, već dve godine konstantno dolazi grupa mladića tokom noći kamenicama razbija naše prozore. Govore nam da se iselimo i psuju nam majku cigansku. To se dešava još od kako smo došli sa Kosova u junu 1998. godine.

Meni je zadnji put razbijen prozor tokom zadnje nedelje septembra. Oko 3 ujutru, čuo sam kako neko viče: Izadite cigani, majku vam cigansku jebem. Nisam smeo da izadem iz kuće. Bacili su kamen i razbili prozor.

Desetog oktobra, 2001. godine, oko pola 3 ujutru, nepoznati mladići su razbili prozor Seljmani Ramadana.

Bio sam u kući sa suprugom Sejmani Djevahirom i sa decom. Probudilo nas je razbijanje prozora i lavež pasa. Odmah sam izašao i video trojicu momaka. Jedan je imao žutu kosu a drugi crnu. Opsovali su mi majku cigansku i pobjegli.

U izjavi za CPM, jedan stanovnika naselja Čukarička padina, Dibrani Šaćir navodi sledeće:

Tokom noći dolazi grupa mladića i preti nam. Bacaju kamenice na naše kuće i psuju nam majku cigansku. Mi smo uplašeni jer nemamo oružje. Bilo bi dobro kada bi barem imali svetla.

Tokom prve nedelje oktobra, oko pola dva ujutru, čuo sam muški glas. Izašao sam i video crni džip. Nekoliko mladića je vikalo: Izadite napolje cigani!. Ja sam se vratio u kuću. Bio sam sa ženom Dibranović Zelijom i sa troje dece. Bili smo uplašeni. Razbili su mi prozor i nakon nekoliko minuta su otišli.

2.3. Praksa - nasilje u školama

Podaci koje je prikupio CPM ukazuju da su romska deca odbačena od neromske dece, a zabeleženi su i slučajevi nasilja nad romskom decom. Zbog nesigurnosti u školama, sve je više romske dece koja napuštaju školu.

Nasilje u večernjoj koli Braće Stamenković

Četvrtog oktobra, 2001, godine, romski učenici večernje škole Braće Stamenković su napadnuta za vreme časa od strane grupe mladića. Oko 12 časova, za vreme školskog časa u učionicu je ušla grupa mladića i pretukla romsku decu. Učenik Komina Alimi opisuje šta se dešavalo:

Na času srpskog jezika petorica ili šestorica momaka su ušla u prostorije škole za vreme časa i krenuli da biju Rome koje su se zatekli na času. U razredu je bilo osmoro učenika od kojih je četvoro romske nacionalnosti.. Mladići koji su nas tukli bili su u šorcevima i patikama. Udarali su nas pesnicama i nogama i psovali su nam majku cigansku. Pobegao sam kroz prozor i počeo da bežim, ali su me dvojica uhvatili na kapiji. Jedan me je udario pesnicama po glavi. Ja sam pao na zemlju pa su me šutirali po glavi i telu. Onda su mi rekli da odem iz školskog dvorišta i ne dolazim više. Oni imaju oko 17 ili 18 godina. Za to vreme bila je prisutna nastavnica srpskog jezika. Ona se uplašila i otišla u zbornicu. Nastavnici su pozvali policiju a mi smo pobjegli iz škole.

Sledećeg dana, petog oktobra, u školu je sa Kominom Alimijom došla njegova mama Komina Hanka. Oko 13 časova dok je komina Alimi stajao u hodniku sa majkom, ponovo su došli mladići koji su tukli romsku decu u školi:

Dok je moja mama Komina Hanka bila samnom u hodniku škole, u školu je uletelo 20 ili 30 mladića, zavijenih u navijačke šalove crvene zvezde, sa noževima i bezbol palicama. Svi su počeli da beže u zbornicu škole. Ja sam sa nekolicinom pobegao u zbornicu. Moja mama je ostala u hodniku. U zbornici je bilo nas petoro Roma. Nastavnici su krenuli

ka mladićima koji su nas napali. Pozvali su policiju. Direktor škole Milovan Milovanović je doveo jednog od napadača u zbornicu. Direktor ga je pitao koga od nas traži. On je rekao da nije u toj prostoriji dečak koga on traži. Nakon toga ga je direktor pustio. U dvorištu su pretučena dva dečaka romske nacionalnosti.

Slučaj Safeta i Zaima Beriše

Ljubica Stanković je majka dvoje dece Safeta i Zaima Beriša. U izjavi za CPM ona navodi da su joj deca bila izložena nasilju u školi od strane neromske dece. Ona kaže da joj deca dolaze kući sa modricama iz škole. U septembru 1999. godine, grupa dečaka je napala Safeta i Zaima nožem dok su se vraćali kući iz škole. Safet Beriša opisuje sledećim rečima događaj:

Na voznoj stanici nam je prišlo petoro dečaka iz škole. Znam imena trojice od tih dečaka. To su bili Ivan, Denis i Cekić. Jedan od dečaka čije ime ne znam je nosio nož. Psovali su nam majku cigansku i krenuli su na mene da me udaraju. Moj brat Zaim je pobegao. Tada me je spasila komšinica Milica Stanković, koja se zatekla na tom mestu. Stala je ispred mene i rekla im da se sklone.

Zaim Beriša se više puta žalio kod nastavnika zbog maltretiranja u školi i vređanja na rasnoj osnovi:

U mom razredu mi deca kažu da sam cigan i psuju mi majku cigansku. Jedan Peđa iz mog razreda me ponekad udari kada mi psuje majku cigansku. U školskom dvorištu ima mnogo dece koja me zovu ciganinom. U školskom dvorištu ponekada me deca šutnu i kažu da sam ciganin. Žalio sam se više puta kod nastavnice Biljane Vuković. Ona mi je rekla da će im reći da to ne čine ali oni i dalje to rade.

Ljubica Stanković je jednom prilikom, kada joj je sin Zaim došao kući sa modricama po glavi i razbijenim nosom, otišla kod direktora škole Ratko Jokića. On je obećao da se to više neće dogoditi. Međutim, maltretiranje je nastavljeno. Zbog straha od nasilja u školi Safet i Zaim

Beriša su napustili školu. Zbog problema koja su deca imala u školi Ljubica je odlučila da promeni prezimena dece na Stanković.

Slučaj Ljiljane Burić

Ljiljana Burić je učenik 6 razreda O.Š. Desanka Maksimović. Njena majka Anđjelka Burić navodi da joj se ćerka više puta žalila na vređanja na rasnoj osnovi u školi. Ljiljana Burić je sledećom pesmom opisala događanja u njenoj školi.

Kažu mi

Kažu mi, kažu
Da sam ciganka mala
i da nisam njihovo društvo
a šta je to, ja nisam znala
i šta je to u njihove glave ušlo.

I ja imam mamu kao i ona
i kuća mi je velika i čista
i u mom oku, kao i njenom
zračak sunca zablista.

Zar moja haljina i
Nije kao njena
i zar moj osmeh nije isti
šta to znači
Znaju li oni, znaju li svi oni
da smo mi cigani
u duši iskreni i čisti

Kažu mi, kažu da sam
Ciganka mala
a ne znaju ni sami

u kući mojoj slavi se slava
i srce moje ljubavlju zrači.

Slučaj Kristine Stanojević

Kristina Stanojević je učenik petog razreda u O.Š. Banović Strahinja. Ona opisuje situaciju u svojoj školi sledećim rečima:

U četvrtom razredu su me deca zadirkiivala. Govorili su: Cigu licu, jebem ti majku cigansku, prljava ciganko i slično. Petoro dečaka su me stalno zadirkiivala. Kada neko započne, onda se svi pridruže. Neke devojčice su to isto činile. U mom razredu ima dva dečaka Romske nacionalnosti. Njih su na isti način vređali. Jedan dečak Arsen Smiljanić me je jednom prilikom, u maju ove godine, šutnuo i rekao ajde ciganko idi odavde, vidi kakva si. Jednom me je Aleksandar Jovanović udario loptom u lice. Rekao je: Ciganko što si mi ukrala novčić. U razredu me je jedna devojčica Maja Popović gurala i udarala i govorila da sam ciganka. Ponekada sam se žalila kod učiteljice Mirjane Milenković. Rekla sam joj da me vređaju zato što sam ciganka. Ona je opominjala decu

---

²⁰ Zakon o osnovnoj školi, član 25.

²¹ Zakon o osnovnoj školi, član 85.

koja su me vređala i govorila da smo svi mi deca i da ne treba da se delimo. Ali, deca su i dalje nastavljala da me zadirkuju. Sada sam peti razred i deca me za sada više ne vređaju. U školi srpska deca ne žele da se druže sa romskom. Družim se sa mojom sestrom Jelenom i drugaricama koje su romkinje. Samo se jedna devojčica koja je srpkinja druži sa nama. Ona se zove Nataša. Ona je vrlo dobar učenik. Nikada nas nije vređala i govorila da smo cigani.

2.4. Pregled relevantnih propisa

a. Ustavne odredbe

Nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta čoveka zajamčena je Ustavom SRJ, čl.22. Ustavom Republike Srbije, čl. 26., se jamči poštovanje ljudske ličnosti i dostojanstva, zabranjuje mučenje, ponižavajuće kažnjavanje ili postupanje. Grupu slučajeva u kojima su počinioci dela pripadnici skinheds pokreta karakteriše povreda čl.50. Ustava SRJ., prema kojem je protivustavno i kažnjivo svako izazivanje i raspirivanje nacionalne, rasne, verske i druge mržnje i netrpeljivosti.

b. Krivičnopravni propisi

b.a. Krivično delo izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora i netrpeljivosti čl. 134.

Radnja izvršenja ovog dela može biti različita: omalovažavanje, vređanje, izražavanje prezira i sl. Određena je kažnjivost za izazivanje ili raspirivanje nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora ili netrpeljivosti među narodima i nacionalnim manjinama koji žive na teritoriji SRJ. Za osnovni oblik ovog dela predviđena je kazna zatvora od jedne do pet godina. Ako je delo učinjeno prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili verskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, skrnavljenjem spomenika, spomen-obeležja ili grobova, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina.

---

²² Grupa autora, Manjine u Srbiji, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2000, str. 96

Ako se ovo delo vrši zloupotrebom položaja ili ovlašćenja, ili ako je usled tih dela došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posledica za zajednički život naroda i nacionalnih manjina koji žive u SRJ, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina. Ako je službeno lice ovo delo učinilo (prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, čl. 134., stav 2) zatvorom od jedne do deset godina.

b.b. Krivično delo ugrožavanje sigurnosti čl. 67. KR RS

Radnja izvršenja ovog dela predstavlja ozbiljna pretnja da će se napasti na život ili telo lica kojem se preti ili nekog njemu bliskog lica. Za osnovni oblik ovog dela predviđena je novčana kazna ili kazna zatvora do šest meseci. Ukoliko je ovo delo učinjeno prema više lica, ili ako je izazvana uznemirenost građana, ili ako je izazvalo teške posledice, kazniće se zatvorom od tri meseca do pet godina.

Pored navedenih krivičnih dela, za ovu grupu slučajeva je relevantno i krivično delo lake telesne povrede čl. 54. KZ RS, kao i krivično delo teške telesne povrede čl.53. KZ RS. (Opširnije opisano u paragrafu 1.1.1. b.b.)

c. Građanskopravni propisi

Oštećeni imaju pravo na novčanu naknadu nematerijalne štete koja je propisana Zakonom o obligacionim odnosima, čl.200. Novčana naknada nematerijalne štete predstavlja vid materijalne satisfakcije za pretrpljene fizičke bolove ili duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti ili zbog povreda ugleda i časti.

d. Međunarodni standardi

Komitet Ujedinjenih nacija za ljudska prava ukazuje na znatan broj privatnih postupaka koji ugrožavaju ljudska prava i dužnost države da spreči takve aktivnosti. U svom Opštem Komentaru iz 1992, Komitet je razjasnio da delokrug zaštite koju preduzima država obuhvata i mučenje, ili druga okrutna, nečovečna ili ponižavajuća postupanja ili kažnjavanja koja počine ljudi u privatnom svojstvu. (KLJP, Opšti komentar, član 7, četrdesetčetvrto zasedanje, 1992, stav 2)

Opšti Komentar delimično glasi: Država ugovornica ima dužnost da svakome pruži zaštitu kroz zakonske i sve druge neophodne mere protiv dela zabranjenih članom 7. (čitaj: mučenja, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja) bilo da su ih počinili ljudi koji su delovali u

svom službenom svojstvu, izvan službenog svojstva ili u privatnom svojstvu. (Ibid., stav 2)

Komentar Komiteta takođe utvrđuje da države treba da ukažu na odredbe svog krivičnog prava koje zabranjuju i određuju kazne koje se primenjuju bilo da je delo počinjeno od strane službenih lica ili drugih osoba koje su delovale u ime države, ili od strane privatnih lica (Ibid., stav 13). Pominjanje privatnog svojstva i privatnih lica stoga ne ostavlja nikakvu sumnju da se član 7. Pakta tumači tako da obuhvata i privatnu sferu.

Komitet za ljudska prava postupa na osnovu prvog Fakultativnog protokola uz Pakt o građanskim pravima (PGP) od 1966. godine i on je njen autentični tumač.

Komitet za ljudska prava tumači pakt na više načina a pre svega a) izdavanjem Opštih komentara, b) razmatranjem periodičnih izveštaja zemalja potpisnica, ali i c) donošenjem odluka u pojedinačnim slučajevima podnetim Komitetu na osnovu odredaba Fakultativnog protokola uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima.

Na osnovu člana 40. st. 4. PGP, Komitet za ljudska prava proučava izveštaje i upućuje državama sopstvene izveštaje, kao opšte komentare. Opšti komentari se donose konsensusom (usaglašavanjem). Komentari nemaju obavezujuću prirodu.

3. Diskriminacija Roma

Vekovana segregacija i diskriminacija Roma je prouzrokovala težak socijalni položaj Roma. Romi, za razliku od drugih nacionalnih manjina imaju drugačiju boju kože i fizički izgled koji predstavlja dodatni osnov diskriminacije, a ako pored toga imaju i Albanska imena diskriminacija je još izraženija.

3.1. Praksa - diskriminacija u obrazovanju

Najveći broj Roma u Srbiji živi u privredno najnerazvijenijim opštinama, nastanjeni uglavnom u posebnim naseljima na periferiji gradova i sela, uz malo kontakata sa ostalim stanovništvom. Romi u ovim naseljima govore maternjim jezikom, zbog čega njihova deca nemaju prilike da upoznaju drugi jezik. Zakon o osnovnim školama, za decu predškolskog uzrasta, predviđa mogućnost organizovanja pripreme nastave za sticanje elementarnog znanja iz srpskog jezika.²⁰ U praksi se ovo retko sprovodi. Usled ovih okolnosti romska deca polaze u školu bez ikakvog ili bez dovoljnog znanja jezika na kojem se izvodi nastava.

Zbog različite kulture i ne poznavanja sprkog jezika veliki broj romske dece, psihički normalne, pokazuju slabe rezultate na testu za kategorizaciju koji nije njima prilagođen, pa dospevaju u specijalna odelenja ili škole za decu lakše mentalno zaostalu u razvoju.

Mišljenje o mentalnoj zaostalosti daje lekarska komisija. Lekarska komisija ne poznavajući romsku kulturu i često opterećena predrasudama pogrešno kategoriše romsku decu kao mentalno zaostalu. Rešenje kojim se određuje vrsta i stepen ometenosti u razvoju donosi opštinska uprava, na osnovu mišljenja lekarske komisije za pregled dece ometene u razvoju. Protiv ovog rešenja roditelj može da uputi žalbu nadležnom ministarstvu.²¹ U mnogim slučajevima Romi ne žele da prihvate specijalno obrazovanje za njihovu decu ali se i ne žale na rešenje opštinske uprave zbog nepoznavanja svojih prava. U velikom broju slučajeva psiholozi prilikom kategorizacije objašnjavaju Romima da je za njihovu decu bolja specijalna škola zbog pogodnosti koje ona pruža kao što je besplatan školski pribor ili besplatna užina.

Slučaj diskriminacije u O.Š. Ady Endre

U Malom Idošu živi oko 500 Roma. Oko 150 Roma je došlo sa Kosova, najviše iz Peći i Klina. Tomislav Petrović u izjavi za CPM kaže da je njegova jednaestogodišnja ćerka Erika Lakatoš jedino romsko dete koje ide u osnovnu školu u Malom Idošu i učenik je razreda za mentalno retardiranu decu. Tomislav Petrović tvrdi da je njegova ćerka

Erika Lakatoš mogla da pohađa školu za normalnu decu. U izjavi za CPM Tomsilav Petrović navodi:

Romska deca ne idu u školu zato što roditelji ne žele da im deca idu u specijalnu školu. Moje dete Lakatoš Erika ima 11 godina i ide u Osnovnu školu Ady Endre u razredu za mentalno reterdiranu decu. Ona je jedino romsko dete koje ide u školu u Malom Idošu i ide u razred za mentalno retardirano decu.

Ja i moja supruga Agnes Lakatoš smo pitali psihologa zašto naše dete šalje u specijalnu školu. On je rekao da ako hoćemo da nam dete ide u školu može samo u specijalno odeljenje, a ako nećemo i ne mora da ide. Mislio sam da ne pustim dete u školu, ali ja mala plakala i tražila je da je upišem. Sada je odličan đak i ima sve petice. Ona kući uči više nego što je potrebno za tu školu. Na primer u toj školi ona uči samo brojeve do 100, a ona zna mnogo više. Ona je sada odličan đak i voli školu. Meni je žao što ne pohađa normalnu školu jer ona nije mentalno zaostala i nije to zaslužila. Želeo sam da moje dete završi fakultet ali očigledno da se Romima to ne dozvoljava. U školi mi nisu rekli da mogu negde da se žalim.

Majka Erika Lakatoš, Agneš Lakatoš navodi sledeće:

Sa mužem sam bila kod psihologa u školi AdyEndre da upišem dete u školu. Psiholog nam je rekao da dete ne može da ide u normalnu školu jer mi nemamo mogućnosti da plaćamo knjige a da će u specijalnoj školi dobiti besplatan pribor.. Inače u specijalnoj školi moje dete je dobilo besplatno samo dve sveske.

3.2. Praksa - diskriminacija prilikom zapošljavanja

Među nezaposlenim licima Romi su najbrojniji. Prema rezultatima jedne studije o socijalnoj integraciji Roma, od ukupne populacije radno sposobnih Roma u Srbiji, samo 20% je redovno zaposleno, a od tog broja samo 5% radi u državnim preduzećima²². Jedan od bitnih razloga visokog broja nezaposlenih Roma je diskriminacija prilikom zapošljavanja.

Slučaj Zivane Miladinović

Miladinović Živana je u svojoj izjavi navela da se dana 15. novembra 1999. godine, javila na oglas za zapošljavanje u mesari Toma, u Beogradu. Kada je lično došla da se raspita o uslovima, odbijena je od strane poslodavca sa opravdanjem da se ne primaju obojeni. U društvu sa njom bila je i njena poznanica Stanka Marinković koja je inače bela Romkinja. Na oglasu u novinama je pisalo da su potrebne dve higijeničarke ali je vlasnik mesare njima obrazložio zašto može primiti samo jednu od njih. Stanka Marinković opisuje događaj sledećim rečima:

Ja sam pitala zašto jednu kada je navedeno u oglasu dve higijeničarke. On je odgovorio: Ne mogu obe, ona je obojena, a ti bi mogla da prođeš zato što si bela. Ja sam njemu rekla: Možda je ona vrednija nego ja. Inače i ja sam ciganka. Žalosno je da tako govorite, svi mi imamo prava. Toma Grbić je rekao: Nemojte da se ljutite na mene, ali takva su pravila, zato što ona treba da spremi kasapinu doručak a kasapin ne može da jede ono što spremi ciganka.

Slučaj Julijane Arandelović

U jednom slučaju, Romkinja sa visokim obrazovanjem je odbijena na konkursu zbog njene nacionalnosti. Julijana Arandelović je završila Medicinski fakultet u Nišu 1992. godine. Od tada pokušava bezuspešno da nađe posao. U međuvremenu je položila državni ispit i kao volonter specijalizirala fizikalnu medicinu. Pošto nije mogla da nađe posao njena majka Seada je pronašla vezu preko Gorana Nikolića iz glavnog odbora SPS-a za Niš, te je po njegovoj preporuci otišla sredinom juna 1998. godine na razgovor kod direktora Doma zdravlja Niš gospodina Vlase Mitića. Na razgovoru je Mitić ispitivao više o poreklu nego o stručnoj kvalifikaciji, te je izjavio da je mogu primiti ukoliko otvore odeljenje u ciganskom naselju 12. decembar. Nakon ovoga se Julijana nije ni raspitivala da li je dobila posao. Drugog avgusta 1998. godine ponovo se javio Goran Nikolić i rekao Seadi da ide sa Julijanom u Dom zdravlja. Julijana je otišla

---

²³ Komentar krivičnog zakona Republike Srbije, grupa autora, redaktor Prof. dr Ljubiša Lazarević, Savremena administracija, 1995, str. 207

sa majkom Seadom i suprugom Nebojšom. Sekretarica im je rekla da je sve u redu za posao ako Julijana hoće da radi 3-4 dana nedeljno u selima oko Niša i da treba da dostave neku dopunsku dokumentaciju. Kada su dostavile dopunsku dokumentaciju nešto pre 12 časova istog dana, sekretarica je potpuno neočekivano rekla da za Julijanu nema posla. Tada se Seada odlučila da mora govoriti sa direktorom i uprkos protivljenju sekretarice sačekala sa majkom i suprugom pred vratima. U trenutku kada se direktor pojavio, počeo je da viče na njih vređajući ih na nacionalnoj osnovi. Ovim uvredama je prisustvovalo više Julijaninih koleginica u hodniku, kao i Mitićeva sekretarica.

3.3. Praksa - diskriminacija na javnim mestima

Centar za prava manjina je došao do saznanja da je diskriminacija Roma u pristupu mestima namenjenim javnoj upotrebi poprimila zabrinjavajuće razmere. Konkretno, reč je o onemogućavanju ulaska Roma u lokale kao sto su klubovi, diskoteke, kafane ili na javne bazene.

Diskriminacija u klubu Akapulko

Direktor centra za prava manjina, Petar Antić je u više navrata bio žrtva diskriminacije na javnim mestima. U subotu 28. jula, 2001. godine, Lutvija Jašarević, Amir Jašarević, Feriza Jašarević i Petar Antić su pokušali da uđu u klub Akapulko u Beogradu. Petar Antić opisuje šta se dogodilo:

Oko 00.30. časova ujutru, 29. jula, smo pokušali da uđemo u klub Akapulko. Na ulazu su stajala trojica redara. Redar mi je rekao da nam trebaju članske karte. Ja sam ga pitao da li možemo da kupimo članske karte. On je rekao da se članske karte ne mogu dobiti. Ja sam ga tada pitao kako onda ljudi koji ulaze dobijaju članske karte. On je neprijatno pogledao u mene i rekao da o tome razgovaram sa gazdom u toku

---

²⁴ S. Perović, Komentar zakona o obligacionim odnosima, Beograd, Savremena administracija, 1995, tom I, str. 337; videti takođe: Milovan Dedijer, sudija Vrhovnog suda Srbije, Nenovčana i novčana naknada nematerijalne stete, Pravni život, Steta i njena naknada, 1992, tom I, str. 1478.

prepodneva. Pogledao sam u drugog redara i ponovo rekao: Znači potrebne su članske karte. Redar je ćutao. Napustili smo to mesto. Amir je tada rekao da su možda zasta bile potrebne članske karte. Ja sam se vratio sa njim ponovo ispred Akapulka i rekao mu da sada pita ljude koji izlaze da li su im bile potrebne članske karte.

U izjavi za CPM, Amir Jašarević opisuje šta se dalje dašavalo:

Nisam želeo da verujem da se radi o diskriminaciji pa sam pomislio da je ipak zaista bila potrebna članska karta. Petar Antić mi je rekao da pitam ljude koji izlaze da li im je trebala članska karta. Pošto su izlazile dve devojke i jedan mladić iz kluba Akapulko, ja sam ih pitao da li su imali članske karte za ulaz u klub. Devojka je tada odgovorila da nisu potrebne članske karte i da možemo da uđemo. Tada sam shvatio da se ipak radi o diskriminaciji.

Testiranje diskriminacija u pristupu javnih mesta

Fond za humanitarno pravo je uz pomoć Demokratskog udruženja Roma i Oaza organizovao testiranja pristupa na pojedinim javnim mestima. Organizator testiranja je bio Petar Antić, dok je radio kao pravnik u Fondu za humanitarno pravo.

U testiranju javnih mesta su učestvovali Romi i neromi. Svi učesnici bili su uredno odeveni i nealkoholisani tako da je zapravo jedina razlika između njih bila u boji njihove kože. Osim toga, tokom testiranja svi su se ponašali krajnje korektno. Prvo su pokušali da uđu na javno mesto romski učesnici. Na mestima na kojima je utvrđena diskriminacija, Romima je zatražena propusnica ili im je rečeno da se organizuje privatna žurka. Za to vreme neromski učesnici su bili neposredno iza Roma i mogli su da čuju šta redari govore sa romskim učesnicima. Nakon odbijanja Roma, neromski učesnici su ulazili na javno mesto bez propusnica i nije im je rečeno da se organizuje privatna žurka. Na ovaj način je utvrđeno postojanje diskriminacije u četiri kluba u Beogradu: Trezor, Mondo, Lagum, Bombo. U sprotskom centru Krsmanovača je prilikom testiranja, redar na ulazu Romima rekao da je zabranjen ulaz za Rome na bazen.

Advokati FHP su u ime oštećenih podneli tužbe protiv klubova Mondo, Trezor, Lagum, Bombo u Beogradu i sportskog centra Krsmanovača u Šabcu, za naknadu nematerijlane štete zbog povrede prava ličnosti. Tužbama se zahteva javno izvinjenje od strane tuženih, objavljivanje presude u celosti o trošku tuženih u dnevnom listu Danas, da se na dalje uzdrži od diskriminacije i da tužiocima kao solidarnim poveriocima isplati troškove postupka.

U postupku na osnovu podnete tužbe protiv sportskog centra Krsmanovača, održana je glavna rasprava i očekuje je sudska odluka. U ostalim postupcima suđenja nisu počela jer tužioci izbegavaju prijem poziva za suđenje.

FHP je podneo protiv nepoznatih lica zaposlenih u klubu Trezor i sportskom centru Krsmanovača u Šabcu, krivične prijavu zbog krivičnog dela povrede ravnopravnosti građana čl. 60. Krivičnog zakona Republike Srbije. Tužilaštvo se na podnete krivične prijave za sada nije izjasnilo.

3.4. Praksa - diskriminacija Roma od strane privatnih lica

Romi su često diskriminirani od strane privatnih lica prilikom iznajmljivanja stana. Zbog postojećih predrasuda da su Romi prljavi, skloni prevarama i kriminalu većina ljudi ne želi da iznajmi stan Romima.

Slučaj Dečijeg romskog centra

Direktor nevladine organizacije Dečiji romski centar, Milica Simić koja je po nacionalnosti romkinja je krajem 2000. godine, pokušala da iznajmi prostor za svoju organizaciju preko 40 puta. Na svim mestima je odbijena zbog svoje nacionalnosti. Ona u svojoj izjavi za CPM navodi nekoliko ilustrativnih slučajeva:

Do svih vlasnika stanova sa kojima sam razgovarala sam došla putem agencija. Nijedna agencija mi nije rekla da ne želi romskoj orga-

nizaciji da pomogne. Oni su želeli da odrade svoj posao, ali vlasnici stanova nisu želeli da iznajme Romima stan.

Jednom prilikom, u ulici Kneza Miloša, ja sam rekla vlasniku stana čime se bavi moja organizacija. Ostao je dogovor sa agentkinjom iz agencije da se čujemo uveče i da sklopimo dogovor. Međutim, kada smo se čuli, agentkinja mi je rekla da je razgovarala sa ljudima koji izdaju stan i da oni ne žele jer se plaše romske dece da će im nešto ukrasti.

Drugom prilikom, u stanu u ulici Majke Jevrosime br.3. vlasnik stana mi je rekao da ćemo sklopiti dogovor. Ja sam rekla da sam zadovoljna stanom. Agentkinja iz agencije je bila ljubazna. Ostalo je na tome da se čujem sa agentkinjom i da napravimo ugovor. Nakon toga agentkinja me je pozvala i rekla da je gospodin bio jako nekorektan i da je povisio cenu na 1000 DM sa 800 DM i da je rekao da će razmisliti da li želi da ima posla sa ciganima.

Nakon više sličnih slučajeva, ja sam izričito rekla agencijama da objasne vlasnicima stanova o kakvoj se organizaciji radi da ne bih gubila vreme. Oni su rekli da su navodno objasnili, ali su usledili slični slučajevi. U jednom stanu koji se nalazi u ulici Milutina Bojića, vlasnik me je vređao. Inače, stan je bio tek renoviran. Rekla sam o kakvoj se organizaciji radi. On mi je tada rekao: Bolje da izađete nemamo mi o čemu da razgovaramo. Zar sam ja renovirao stan da bi se uselili cigani. Agent je ćutao. Agent nije krenuo za mnom, već mi je samo otvorio vrata da izađem bez i jedne reči. Najverovatnije je želeo da mu se izvini.

3.5. Pregled relevantnih propisa

a. Ustavne odredbe

Savezni i republički ustav izričito zabranjuju diskriminaciju kao jedan od načina povrede ličnih prava građana. Tako je, članom 20. Ustava SRJ, te članom 13. Ustava RS, između ostalog, zagwarantovana i jednakost građana bez obzira na nacionalnu ili etničku pripadnost ili rasu. Član 20. stav 2 Ustava SRJ predviđa da je svako ... dužan da poštuje slobode i prava drugih i da je odgovoran ... za to. Član 11.

Ustava RS slično propisuje da su slobode i prava čoveka i građanina ograničene ... samo jednakim slobodama i pravima drugih ...

Čast i ugled, kao komponente ljudskog dostojanstva, čoveka i građanina zaštićeni su članom 22. Ustava SRJ koji, između ostalog, jamči nepovredivost psihičkog integriteta čoveka, njegovih ličnih prava, kao i njegovo dostojanstvo i sigurnost. Član 18. Ustava RS takođe propisuje da je ljudsko dostojanstvo čoveka nepovredivo.

Diskriminisanim licima se povređuje ljudsko dostojanstvo. Vrhovni sud Srbije (VSS) je nedavno izjašnjavajući se po pitanju prava na naknadu nematerijalne štete zbog doživljenog poniženja naveo diskriminaciju kao jedan od načina povrede ljudskog dostojanstva. Odlukom Rev. 1321/97 od 2. aprila 1997. godine VSS stao je na sledeće stanovište:

Ljudsko dostojanstvo i privatni život čoveka su nepovredivi po Ustavu te deložiranje hotelskog gosta bez njegove saglasnosti predstavlja akt diskriminacije i osnov za naknadu nematerijalne štete za povredu ugleda i časti.

Evidentno je, dakle, da i VSS čast i ugled podvodi pod ljudsko dostojanstvo, a da akt diskriminacije poima kao jedan od načina povrede ovih ličnih prava.

b. Krivičnopravni propisi

Povreda ravnopravnosti građana, čl.60. KZRS

Radnja izvršenja ovog krivičnog dela ima dva oblika, jedan u kojem postoji uskraćivanje ili ograničavanje prava građana i drugi u kojem se građanima daju povlastice ili pogodnosti. U prvom slučaju se nekom uskraćuje ili ograničava pravo koje mu pripada, a u drugom slučaju se određene povlastice ili pogodnosti priznaju onome ko na njih nema pravo. Za postojanje ovog dela nužno je da se to čini na osnovu razlike u nacionlanosti, rasi, veroispovesti, političkom ili drugom ubeđenju, etničkoj pripadnosti, polu, jeziku, obrazovanju ili društvenom položaju. Izvršenjem krivičnog dela povređuje se pravo građana na ravnopravnost. Kada je nekom priznata povlastica ili pogodnost koja

mu ne pripada posledica je povreda pravnog interesa. Za ovo krivično delo određena je kazna zatvora od tri meseca do pet godina.

Rasna i druga diskriminacija, čl. 154 KZ SRJ

Inkriminacija u čl. 154. KZ SRJ se odnosi na radnje koje su zabranjene međunarodnim pravom, a nisu obuhvaćene drugim inkriminacijama predviđenim saveznom ili republičkom krivičnom zakonodavstvu. Postoje tri oblika ovog krivičnog dela: a) kršenje osnovnih ljudskih prava i sloboda, priznatih od strane međunarodne zajednice, na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnosti ili etničkom poreklu; b) proganjanje organizacija ili pojedinca zbog njihovog zalaganja za ravnopravnost ljudi; c) širenje ideje o superiornosti jedne rase nad drugom, propagiranje rasne mržnje, ili podsticanje na rasnu diskriminaciju.

Za učinioca prva dva oblika ovog krivičnog dela predviđena je kazna zatvora od 6 meseci do pet godina, a za širenje ideje o superiornosti jedne rase nad drugom, propagiranje rasne mržnje, ili podsticanje na rasnu diskriminaciju predviđena je kazna zatvora od tri meseca do tri godine.

Članu 154. KZ SRJ stav 1 Krivičnog zakona SRJ (KZ SRJ) sličan je član 60. KZ RS. Razlika između pomenuta dva krivična dela je u tome što član 154. stav 1 KZ SRJ inkriminiše rasnu i drugu diskriminaciju kršenjem osnovnih ljudskih prava i sloboda priznatih od strane međunarodne zajednice dok član 60. KZ RS pominje povredu prava građana utvrđenih ustavom, zakonom, drugim propisom ili opštim aktom, ili ratifikovanim međunarodnim ugovorom. Osim toga, član 154. stav 1. KZ SRJ obuhvata i diskriminaciju lica koja nisu drzavljeni SRJ.²³

c. Građanskopravni propisi

---

²⁵ Concluding Observations of the Committee against Torture: Yugoslavia (Zaključne konstatacije Komiteta protiv torture) 21. zasedanje, 9-20. novembar 1998. godine

²⁶ Preporuka saveta Evrope o obrazovanju romse dece, usvojena od strane Komiteta ministra 3. Februara, 2000. godine.

U ovoj grupi slučajeva učinjena je povreda ugleda, časti, drugih sloboda ili prava ličnosti čime je učinjena nematerijalna šteta čl. 155. ZOO i čl. 200. ZOO. Član 155. ZOO definiše nematerijalnu štetu kao nanošenje drugome fizičkog ili psihičkog bola ili straha. Istovremeno, članom 200. istog zakona nabrojani su pojedini oblici prouzrokovanja nematerijalne štete kao što su: ... naruženost, povreda ugleda, časti, drugih sloboda ili prava ličnosti ili smrt bliskog lica ... Usled diskriminacije na osnovu etničke odnosno rasne pripadnosti, a u smislu članova 155. i 200. ZOO, oštećeni su pretrpeli duševnu bol zbog povrede svoje časti i ugleda, odnosno svog ljudskog dostojanstva, kao ustavom zagarantovanih prava ličnosti.

Čl. 199. ZOO. predviđa da u slučaju povrede prava ličnosti sud može narediti, na trošak štetnika, objavljivanje presude, odnosno ispravke, ili da naredi da lice koje je učinilo štetu povuče izjavu kojom je povreda učinjena, ili učini neke druge radnje kojima se može ostvariti svrha koja se postiže naknadom.

U jugoslovenskoj teoriji ali i sudskoj praksi preovlađuje shvatanje da specifična pravna priroda člana 199. ZOO ovlašćuje na podnošenje tužbe za nenovčanu naknadu nematerijalne štete, a zbog povrede prava ličnosti, čak i u odsustvu ikakvog duševnog bola na strani oštećenog.²⁴

I sam Vrhovni sud Srbije (VSS) se nedavno izjasnio po pitanju prava na naknadu nematerijalne štete zbog doživljenog ponizenja. Odlukom Rev. 1321/97 od 2. aprila 1997. godine VSS stao je na sledeće stanovište:

Ljudsko dostojanstvo i privatni život čoveka su nepovredivi po Ustavu te deložiranje hotelskog gosta bez njegove saglasnosti predstavlja akt diskriminacije i osnov za naknadu nematerijalne štete za povredu ugleda i časti.

Evidentno je, dakle, da i VSS čast i ugled podvodi pod ljudsko dostojanstvo, a da akt diskriminacije poima kao jedan od načina povrede ovih ličnih prava.

d. Međunarodni standardi

Ovu grupu slučajeva karakteriše povreda čl.2. Međunarodnog Pakta o građanskim i političkim pravima koji obavezuje sve države članice da garantuju svim licima prava koja su predviđena ovim paktom bez obzira na rasu, boju, pol, jezik, veru, političko ili drugo mišljenje ili svaku drugu okolnost. Čl. 26. PGP obavezuje države članice da obezbede svim licima jednakost pred zakonom kao i zaštitu od diskriminacije. U tom smislu, države članice su obavezane da ne donose zakone i druge propise koji su diskriminatorni, kao i da donesu zakone, odnosno propise kojima se zabranjuje diskriminacija.

Od obavezujućih međunarodnih standarda za SRJ, pored PGP slučajeve diskriminacije karakterišu i povrede Konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, Konvencija Međunarodne organizacije rada (MOR) br.111. o zapošljavanju i izboru zanimanja kao i Konvencija UNESKO protiv diskriminacije u obrazovanju.

Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, u članu 2. st. 1(a) obavezuje države ugovornice da zabrane rasnu diskriminaciju koja sprovode lica, grupe ili organizacije, a u čl. 4. da zabrane i utvrde kao krivično deo svako širenje ideja zasnovanih na superiornosti ili rasnoj mržnji, sva dela nasilja, ili izazivanja na takva nasilja uprerena protiv grupe lica druge boje ili drugog etničkog porekla. Članom 8. te konvencije ustanovljava se Komitet za ukidanje rasne diskriminacije koji je sastavljen od osamnaest stručnjaka. Prema članu 14. Komitet može da prima i razmatra saopštenja lica ili grupa lica pod njenom jurisdikcijom koja se žale da su žrtve povrede od strane te države članice u pogledu bilo kog prava pomenutog u ovoj Konvenciji, ako država članica prizna nadležnost Komiteta.

Konvencija (MOR), br. 111. u čl. 2. obavezuje države potpisnice da sprovode takvu politiku kojom će promovisati ravnopravnost u oblasti zapošljavanja i izbora zanimanja u cilju eliminisanja diskriminacije u ovim oblastima.

U čl. 3. Konvencije UNESCO protiv diskriminacije u obrazovanju, države potpisnice se obavezuju da tamo gde je potrebno zakonima zabrane diskriminaciju.

4. Nalazi

Slučajevi koje je istražio CPM ukazuju da Radnici organa unutrašnjih poslova imaju predrasude o Romima kao ljudima koji su skloni delikventnom ponašanju. Zbog takvih predrasuda Romi su često žrtve protivpravnog lišenja slobode i iznuđivanja iskaza. Radi iznuđivanja iskaza uglavnom se pribegava mučenju. U nekim slučajevima mučenju se pribegava i samo radi čiste obesti, kao i uverenja da se pitanje njihove odgovornosti neće postaviti. U većini slučajeva protivpravnog ponašanja policije prema Romima, istraženim od strane CPM, je registrovano vređanje na rasnoj osnovi. Uočeno je da Romi u mnogim slučajevima ne žele da podnose krivične prijave protiv organa unutrašnjih poslova zbog straha od odmazde.

Kada oštećeni prezumu krivično gonjenje, sudovi odugovlače, čak ponekad i godinama, sa zakazivanje glavnog pretresa, iako je Zakonom o krivičnom postupku određen rok u kojem treba zakazati glavni pretres.

Pokret Skinhedsa čija je ideologija usmerena na mržnju prema Romima se razvio u svim većim gradovima u Srbiji. U slučajevima nasilja nad Romima od strane pripadnika Skinheds pokreta, uočeno je da organi unutrašnjih poslova po pravilu ne postupaju u celosti u skladu sa svojim zakonskim ovlašćenjima. U nekim se slučajevima, kada Romi pozivaju policiju radi zaštite, policija ponaša prema Romima kao počinocima a ne oštećenima, kao u slučaju Nebojše Ajdarevića u Nišu.

Pored nasilja Skinhedsa, CPM je zabeležio i slučajeve nasilja od strane običnih građana prema Romima. Prema istraživanjima CPM, motiv nasilja nad Romima u ovim slučajevima je jedino bila njihova pripadnost romskoj zajednici. Policija se i u ovim slučajevima ne ponaša adekvatno i ne reaguje na pozive Roma. Usled toga često relativno naivna dela prerastaju u incidente sa tragičnim posledicama, kao u slučaju Haziri Jakupa.

Istraživanja CPM-a pokazuju da su romski učenici u osnovnim i srednjim školama često izloženi vređanjima i nasilju od strane drugih učenika. Zbog nereagovanja nastavnog osoblja, vređanje romske dece se završava nasiljem i napuštanjem škole (slučaj Safeta i Beriše Zaima).

Romi su diskriminirani u obrazovanju. Veliki broj romske dece se smatra mentalno zaostalim i šalje se u škole za decu ometenu u razvoju iako ona to nisu. Testovi na osnovu kojeg se deca kategorišu kao mentalno retardirana nisu prilagođena romskoj deci koja odrastaju u drugačijoj sredini. Psiholozi koji rade u ovim ustanovama imaju predrasude prema Romima i smatraju da na ovaj način pomažu ovoj deci i da se ona ne mogu integrisati u škole za mentalno zdravu decu. (Slučaj diskriminacije u O.. Ady Endre).

Prilikom zapošljavanja Romi su često žrtve diskriminacije. Boja kože je jedan od faktora koji utiču na izbor poslodavca (slučaj Julijane Arandelović).

Romi su diskriminirani i u pristupu javnim mestima kao što su klubovi, restorani ili bazeni. To je utvrđeno u slučajevima testiranja diskriminacije u pristupu javnim mestima (klubovi Mondo, Lagum, Bombo, Trezor u Beogradu i sportski centar Krsmanovačau Šabcu).

Od strane privatnih lica Romi su diskriminirani prilikom iznajmljivanja stana. Neromi ne žele da izajme stan Romima i u nekim slučajevima to i otvoreno govore. (slučaj Dečijeg romskog centra)

U Jugoslovenskom pravnom poretku je u slučajevima diskriminacije otežano postupanje zbog nepostojanja posebnog zakona protiv diskriminacije kojim bi bila predviđena delotvorna zaštita licima koja su pretrpela diskriminaciju. Ustav SRJ (čl.20) kao i ustav Srbije (čl.13) i Crne Gore (čl.15), samo građanima garantuju podjednako zaštitu zakona. Na ovaj način apatridi ili stranci ostaju nezaštićeni.

Neodređen pravni status Roma u Jugoslaviji u nekim slučajevima može ugroziti neka od prava koja su predviđena za nacionalne manjine,

odnosno narodnosti. Treba imati u vidu da Krivični zakon SRJ, za krivično delo izazivanja nacionalne, rasne ili verske mrznje, razdora ili netrpeljivosti, čl.134. KZSRJ, predviđa samo narode i narodnosti. Ukoliko sud ne bi prihavao status Roma kao nacionalne manjine, ovo krivično delo se ne bi odnosilo na Rome.

Imajući sve ovo u vidu, Centar za prava manjina nalazi da je Romima ugroženo pravo na ravnopravnost, na ličnu slobodu i sigurnost, pa u izvesnim slučajevima i pravo na život.

5. Preporuke

Nužno je doneti poseban savezni zakon koji bi se odnosio na pravni položaj nacionalnih manjina. Ovim zakonom je potrebno Romima priznati status nacionalne manjine.

Neophodna je integracija u međunarodne organizacije, posebno Savet Evrope. Treba potpisati i ratifikovati Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnim manjina. Ova Konvencija se posebno bavi obezbeđivanjem ravnopravnosti i jednake zakonske zaštite pripadnika manjina, kao i zabranom diskriminacije.

SR Jugoslavija bi trebalo da, pri očekivanom prijemu u Savet Evrope, pored Evropske konvencije o ljudskim pravima, potpiše i ratifikuje i Protokol 12. uz tu konvenciju. Odredbe tog Protokola proširuju obim zaštite načela jednakosti i nediskriminacije iz člana 14. Evropske konvencije o ljudskim pravima. Od svih zemalja koje su članice Saveta Evrope očekuje se potpisivanje i ratifikacija Protokola 12.

Što pre bi trebalo pristupiti izradi nacionalnog kodeksa policijske etike, imajući u vidu da je Generalna skupština UN 1979. godine usvojila sličan kodeks. Reč je o kodeksu pod nazivom Kodeks ponašanja lica odgovornih za primenu zakona. Njime su ustanovljeni osnovni standardi policijske etike koji bi u našem nacionalnom kodeksu morali imati ključnu ulogu. Njime se ustanovljavaju obaveze zakonitog postupanja, poštovanja ljudskog dostojanstva i osnovnih prava i sloboda građana, ali

obaveze zabrane mučenja, restriktivne upotrebe sile, obaveštavanja pretpostavljenih o kršenju kodeksa itd.

Neophodno je organizovati kurseve, odnosno specijalizovane obuke za pripadnike policije i pravosuđa (sudovi i tužilaštva) o međunarodnim standardima i unutrašnjim propisima koji se odnose na zaštitu prava manjina i zabranu diskriminacije. Potrebno je uvođenje efikasnih mehanizama unutrašnje kontrole za disciplinsko kažnjavanje pripadnika policije, kao i državnih službenika koji primenjuju diskriminatorne mere i postupke.

Treba preduzeti neophodne mere u cilju sprečavanja bilo kojeg oblika diskriminacije. U tom cilju SR Jugoslavija mora doneti poseban zakon protiv diskriminacije u skladu sa preporukama Evropske Unije i modelom zakona protiv diskriminacije UN. Kao model zakona može poslužiti postojeća Direktiva Evropske unije o principima jednakog postupanja prema pojedincima, koji predstavlja jedan od uslova za članstvo u Evropsku Uniju.

U KZ SRJ bi trebalo što pre uneti novo krivično delo pod nazivom Mučenje, koje bi u pogledu radnje izvršenja bilo istovetno članu 1. Konvencije protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih kazni ili postupaka. U Godišnjem izveštaju o ostvarivanju obaveza iz Konvencije, koji se odnosi na stanje u SRJ²⁵ Komitet protiv torture je konstatovao da je *zabrinut nepostojanjem krivičnog dela torture u KZ SRJ, a u skladu sa članom 1. Konvencije. Uključivanje definicije torture, onako kako ona glasi u članu 1. Konvencije () zahteva dobro osmišljen zakonodavni postupak u domenu materijalnog krivičnog zakonodavstva. Član 4. Konvencije zahteva da svaka država potpisnica osigura da svi akti torture budu inkriminirani njenim krivičnim zakonodavstvom. Doslovno unošenje definicije torture u KZ SRJ omogućilo bi da se krivično delo iznuđivanje iskaza (priznanja) sagleda u novom svetlu i da primena ove odredbe bude mnogo preciznija, jasnija i delotvornija.*

Zakonu o parničnom postupku (ZPP) treba dopuniti dodavanjem nove glave kojom bi bio uspostavljen hitan postupak, sa posebnim pravili-

ma dokazivanja, u kome bi bilo moguće da žrtva diskriminacije brzo i efikasno dokaže postojanje povrede prava i ostvari pravo na pravičnu naknadu. U parničnom postupku za naknadu nematerijalne štete, koji se vodi na osnovu sada važećeg ZPP-a, sudovi najčešće vrlo usko tumače pravila dokaznog postupka, što otežava procesni položaj tužioca. Sudovi, naime, smatraju da je na tužiocu da u celosti dokaže da je pretrpeo diskriminaciju. Ovo nije uvek jednostavno, a ponekad čak ni moguće, naročito kada je u pitanju indirektna diskriminacija. Savremeni, i od strane Evropskog suda pravde prihvaćeni, procesnopravni koncept naknadnog prebacivanja tereta dokazivanja na tuženog, a pod uslovom da je sam tužilac prethodno makar učinio verovatnim da je zaista i bio izložen diskriminaciji, naš ZPP kao ni sudska praksa nažalost ne poznaju.

U školama treba organizovati pripremnu nastavu učenja srpskog jezika, kako bi se neutralizovali efekti nepoznavanja jezika. Istovremeno treba omogućiti učenje romskog jezika kao nastavnog predmeta u školama u skladu sa preporukama saveta Evrope.²⁶

U školama je potrebno istražiti i kazniti akte nasilja nad romskom decom od strane ostale dece. Zbog postojanja segregacije i nasilja u školama potrebne su posebne mere kojima se propagira multikulturalizam i rasna jednakost. Potrebno je onemogućiti izražavanje nacionalne i verske netrpeljivost u školama.

Potrebno je doneti zakon o afirmativnim merama za Rome kojim će se uvoditi podsticajnih mera za Rome prilikom upisa na fakultete i zapošljavanja. Za Rome bi trebalo da važe posebni, blaži kriterijumi za upis na fakultete odnosno za zapošljavanje kod onih poslodavaca koji se finansiraju iz saveznog, republičkog ili opštinskih budžeta (obrazovne ustanove, zdravstvene ustanove, organi uprave, policija, pravosuđe i organi na lokalnom nivou), uz obavezno državno stipendiranje redovnih studenata. Ovim merama bi se olakšalo stvaranje visokoobrazovnog stručnog kadra kod Roma. Pored obrazovanja i zapošljavanja, zakon o afirmativnim merama za Rome bi trebalo da obezbedi specijalne mere za rešavanje stambene problematike, zdravstva i informisanja.

SR Jugoslavija mora da poštuje međunarodne instrumente koje je ratifikovala, i to utoliko pre što oni, u skladu sa članom 16. Ustava SRJ, nesumnjivo predstavljaju sastavni deo unutrašnjeg pravnog poretka.

Potrebno je na međunarodnom nivou razviti specifične metode zaštite Roma zbog nedostatka države u kojoj oni čine većinu, tzv. matična država. S obzirom da tzv. matična država uvek nadzire poštovanja prava njenih pripadnika u drugim državama potrebno je izgraditi specijalan vid zaštite nacija bez teritorije. To se može učiniti na nivou Ujedinjenih Nacija donošenjem Konvencije o pravima neteritorijalnih nacija koja bi predvidela postojanje komiteta koji bi nadzirao zaštitu pripadnika neteritorijalnih nacija. Komitet bi se sastojao od eksperata i on bi zamenio tzv. matičnu državu.

